

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА**

Факультет психології

Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

На правах рукопису

Бурда Марина Ігорівна

**ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС
ВОЄННОГО СТАНУ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня «Бакалавр»

за спеціальністю 231 «Соціальна робота»

галузі знань 23 Соціальна робота

за освітньо-професійною програмою «Соціальна педагогіка»

Рівень вищої освіти: перший

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор

Чернуха Н.М.

Допустили до захисту в ДЕК

Кафедра соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

Завідувач (ка) кафедри соціальної реабілітації та соціальної педагогіки

Чернуха Н.М.

Київ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	6
1.1. Поняття і зміст культурно-дозвіллевої діяльності	6
1.2. Соціально-педагогічні форми і методи організації дозвіллевої діяльності як засоби соціалізації дітей з інвалідністю	10
1.3. Соціалізація дітей з інвалідністю засобами культурно-дозвіллевої діяльності під час воєнних дій в Україні	14
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	18
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	20
2.1. Організація та етапи проведення емпіричного дослідження.....	20
2.2. Результати дослідження.....	24
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	40
РОЗДІЛ III. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	43
3.1. Особливості організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні	43
3.2. Аналіз результатів дослідження організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні.....	47
3.3. Рекомендації щодо організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні.	49
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ.....	53
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	55
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	58
ДОДАТКИ	67

ВСТУП

Актуальність теми. Питання покращення умов для соціалізації та культурної інтеграції дітей з інвалідністю, розробка ефективних технологій у період дії воєнного стану в Україні стає особливо актуальним. Це пов'язано з погіршенням найважливіших параметрів середовища життєдіяльності, в якій відбувається формування і розвиток особистості дитини, обумовлене обмеженими можливостями соціальних інститутів, покликаних забезпечувати корекцію і розвиток особистості, складністю соціально-педагогічних і психологічних проблем.

Процес особистісного формування дитини з інвалідністю обтяжений одним або декількома несприятливими факторами біологічного, соціального, психологічного, і педагогічного характеру, які посилюють проблему соціально-культурної дезадаптації, перешкоджають освоєнню основних видів соціальних ролей, які є найважливішою умовою і базовим критерієм соціалізації особистості.

Не менш важливим фактором, що впливає на актуальність теми, є слабка теоретична розробленість цього питання. Багато національних та міжнародних організацій займаються проблемою організації дозвілля дітей з інвалідністю. Деякі з найважливіших національних організацій, які займаються цією проблемою, включають в себе: Національний союз дітей з інвалідністю в Україні; Фонд соціального захисту людей з інвалідністю в Україні; Українська асоціація реабілітації дітей з інвалідністю. Також на міжнародному рівні багато організацій працюють з питаннями дозвілля дітей з інвалідністю, зокрема: ЮНІСЕФ (Фонд ООН) – виконує різноманітні проєкти для покращення життя дітей з інвалідністю, включаючи підтримку програм дозвілля; Організація "Інклюзія Інтернешнл" – працює над забезпеченням інклюзивних можливостей для дітей з інвалідністю, включаючи програми дозвілля; Світова організація охорони здоров'я (СОЗ) – підтримує різні ініціативи, пов'язані з організацією дозвілля для дітей з інвалідністю. Ці організації та багато інших допомагають забезпечити

доступність та різноманітність програм дозвілля для дітей з інвалідністю в різних країнах світу.

Традиційні педагогічні підходи, засновані на різних методологіях і апробовані в соціальних групах, що регулюють особистість, не можуть повною мірою вирішити проблему соціалізації дитини з інвалідністю. На практиці соціалізуючі можливості культурно-дозвіллевої діяльності по відношенню до дітей з інвалідністю реалізуються не повною мірою – як в силу специфічних бар'єрів, викликаних різними типами порушень, так і з причини невідповідності змісту діяльності запитам та інтересам дитини, відсутності розвиваючих форм культурно-дозвіллевої діяльності (ігрових, арт терапевтичних, освітніх, рольових), спеціально призначених для вирішення проблем, зумовлених дефектом і здатних компенсувати його наслідки.

Важливі соціалізуючі можливості закладені в культурній та розважальній діяльності, яка може компенсувати соціальні дефіцити в інших інституційних і психосоціальних умовах, починаючи з дому, школи та виправних установ.

Можливості культурно-дозвіллевої діяльності обумовлені її саморобною природою і творчим характером, що дозволяє доповнити процес соціалізації умовами самореалізації особистості. Однак цей аспект мало розроблений у спеціальній літературі через те, що традиційні пояснення культурно-дозвіллевої діяльності розглядалися насамперед як засоби самоактуалізації, недооцінюючи їх можливості соціалізації та соціальної інтеграції.

Тематика дипломної роботи покликана розглянути таку соціальну проблему, як організація дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні, як спосіб їх соціалізації, що наразі є однією з головних проблем соціальної педагогіки та суспільства в цілому.

Мета дослідження: проаналізувати організацію дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні та запропонувати дієві форми організації дозвілля.

Об'єкт дослідження: дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні.

Предмет дослідження: дієві форми організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні.

Завдання:

1. Проаналізувати науково-методичну літературу, пов'язану з організацією дозвілля дітей з інвалідністю.

2. Визначити особливості організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні.

3. Визначити дієві форми організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні.

4. Сформувати рекомендації щодо організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні.

Методи дослідження: *теоретичні* (аналіз, синтез, узагальнення, порівняння) для опрацювання наявної наукової та практичної соціально-педагогічної літератури; *емпіричні* (опитування, інтерв'ювання) для визначення стану організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні.

База емпіричного дослідження: Благодійна організація «Благодійний фонд «З теплом у серці». Взяли участь 48 респондентів.

Структура дипломної роботи: робота складається з трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дипломної роботи – 76 сторінок.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

1.1. Поняття і зміст культурно-дозвіллевої діяльності

Культурно-дозвіллева діяльність є досить широким поняттям, яке може мати різне тлумачення залежно від наукового підходу. Ось деякі розуміння поняття культурно-дозвіллевої діяльності за різними науковцями: (див.табл. 1.1)

Таблиця 1.1. Визначення поняття «культурно-дозвіллева діяльність»

Автор	Визначення
В. С. Біблійчук	Культурно-дозвіллева діяльність – це сукупність видів дозвілля, які забезпечують розвиток творчих здібностей, зміцнення здоров'я та формування соціальної активності людини [18].
Л. О. Бойко	Культурно-дозвіллева діяльність – це процес формування та розвитку потреб та інтересів людини в культурі, сприяння її розвитку та збереженню [23].
І. А. Зязюн	Культурно-дозвіллева діяльність – це вид діяльності, який спрямований на задоволення потреб людини в естетичних, розважальних, спортивних та інших формах дозвілля, а також на збагачення її життєвого досвіду та розвиток особистості [8].

В. М. Кульчицька	Культурно-дозвіллева діяльність – це складова частина культурної діяльності людини, яка забезпечує її розвиток, самореалізацію та відновлення після трудової діяльності [13].
------------------	---

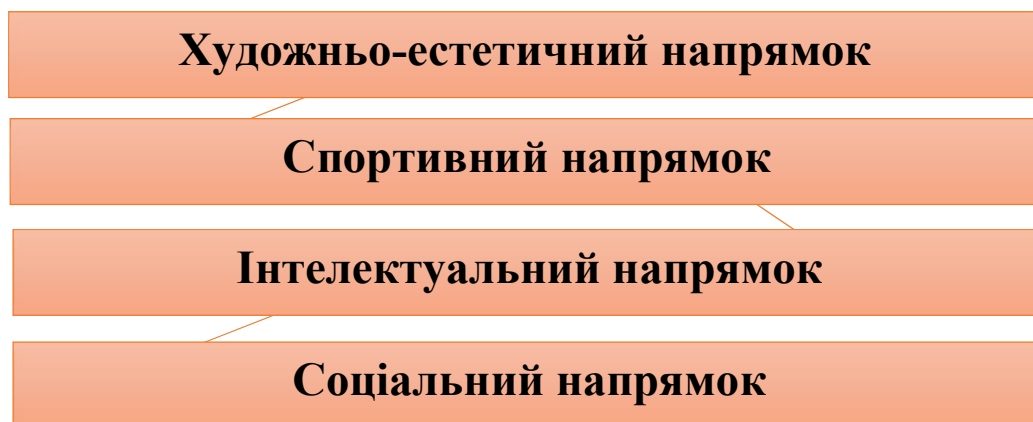
Отже, культурно-дозвіллева діяльність може тлумачитись як сукупність видів дозвілля, процес формування та розвитку потреб та інтересів людини в культурі, вид діяльності, спрямований на задоволення потреб людини у різних формах дозвілля та на збагачення її життєвого досвіду та розвиток особистості, а також як сфера культурної діяльності, що включає в себе різноманітні форми спілкування, творчості, розваг та відпочинку, спрямовані на розвиток культурного та інтелектуального потенціалу людини.

Узагальнивши визначення інших науковців виходить, що культурно-дозвіллева діяльність є сукупністю різноманітних форм відпочинку та розваг, культурних та спортивних заходів, що мають на меті задоволення інтересів та потреб особистості у різних сферах життя, зокрема в культурній, мистецькій, спортивній, туристичній та інших.

Важливо зазначити, що культурно-дозвіллева діяльність має значний вплив на розвиток особистості, її культурну та соціальну компетентність, формування моральних та етичних цінностей, сприяє розвитку творчих здібностей, підвищує самооцінку та самопізнання. Вона є важливим чинником формування та збереження культурної спадщини, національної самосвідомості та ідентичності, а також сприяє підтримці та розвитку соціальної взаємодії та інтеграції в суспільство [42].

Науковці, які вивчали культурно-дозвіллеву діяльність та її напрямки, включають О. І. Черепова, Н. М. Яковенка, І. М. Ревуцького, О. В. Лопату та

інших. Проаналізувавши наукову літературу, можна виокремити основні напрямки культурно-дозвілєвої діяльності: (див.рис. 1.1)

Рис. 1.1. Основні напрямки культурно-дозвілєвої діяльності

Художньо-естетичний напрямок, що передбачає залучення людини до відвідування театрів, кінотеатрів, музеїв, галерей мистецтв тощо. Цей напрямок сприяє розвитку художнього смаку та естетичного сприйняття світу.

Спортивний напрямок, що включає в себе заняття різноманітними видами спорту та фізичною активністю. Цей напрямок допомагає зміцнити здоров'я та підвищити загальну фізичну підготовку.

Інтелектуальний напрямок, що включає в себе читання книг, відвідування лекцій та дискусій, самоосвіту та розвиток інтелектуальних здібностей. Цей напрямок сприяє розвитку критичного мислення та здатності до самостійного аналізу інформації.

Соціальний напрямок, що включає в себе участь у благодійних акціях, волонтерську діяльність, участь у громадських організаціях тощо. Цей напрямок сприяє розвитку соціальної активності та взаємодії з оточуючим світом [38].

Дозвілля має різноманітні функції та роль у житті людини, що розглядаються з різних наукових підходів. *Основні функції дозвілля* за різними науковцями:

Фізіологічна та психологічна функції. За таким підходом, дозвілля виконує роль відновлення фізичних та психічних сил людини. Це дозволяє людині

підтримувати своє здоров'я та баланс в роботі тіла та розуму. Зокрема, функцію відновлення фізичних сил відносять до дозвілля за Ф. Фрейдом, а функцію психологічного відпочинку та релаксації – за В. Міккім.

Соціальна функція. Дозвілля може виконувати соціальну функцію, пов'язану зі зміцненням взаємин між людьми. Це може відбуватися через зустрічі з друзями, спільну розвагу в колективі, спільну роботу над проектом або іншими способами. За Ф. Тонні, дозвілля виконує роль зв'язку між людьми, зміцнення соціальної єдності та підвищення соціальної активності.

Розвиваюча функція. За цим підходом, дозвілля може виконувати роль стимулювання розвитку інтелекту, творчості та культури. Це може відбуватися через читання книжок, відвідування музеїв, театрів, концертів, зайняття художньою творчістю тощо. За Ж. Лапланше, дозвілля виконує роль розвитку особистості, підвищення її культурного рівня та здатності до самоосвіти.

Регуляційна функція. Ця функція дозвілля пов'язана з регулюванням емоцій та стресу. Дозвілля може допомогти людині зняти напругу та стрес, покращити настрій, відчутти емоційний комфорт та задоволення. Це може відбуватися через зайняття спортом, медитацію, прогулянки на свіжому повітрі, спілкування з друзями та інші способи. За Р. Лазарусом, дозвілля виконує роль регулятора емоцій та поведінки, допомагає зменшити вплив негативних факторів на психіку людини.

Економічна функція. Дозвілля може виконувати роль економічної функції, пов'язаної зі збільшенням попиту на товари та послуги, пов'язані з дозвіллям. Це може бути туризм, розваги, хобі та інше. За Ж. Массером, дозвілля виконує роль стимулювання економіки, розвитку підприємництва та створення нових робочих місць [21].

Таким чином, дозвілля має різноманітні функції, які взаємодіють із фізіологічним, психологічним, соціальним та економічним середовищем. Ці функції можуть бути реалізовані через різноманітні форми дозвілля, які

включають спорт, культуру, туризм, хобі, спілкування з друзями та багато іншого.

1.2. Соціально-педагогічні форми і методи організації дозвіллевої діяльності як засоби соціалізації дітей з інвалідністю

Засоби соціально-педагогічної організації дозвілля виявляються надзвичайно корисними для соціалізації дітей з інвалідністю. Ці форми та методи надають можливості для їхнього повноцінного розвитку та інтеграції в суспільство. Соціалізація є процесом, який допомагає кожній людині набувати соціальних навичок, сприймати соціальні ролі та уявлення, а також взаємодіяти з іншими людьми. У разі дітей з інвалідністю цей процес може бути особливим і вимагати спеціального підходу.

Однією з найважливіших соціально-педагогічних форм організації дозвілля є групові заняття. Вони створюють сприятливу атмосферу для дітей з інвалідністю, де вони можуть взаємодіяти та спілкуватися один з одним. Це розвиває їх соціальні навички, допомагає вирішувати конфлікти та сприяє створенню взаємопідтримки в групі. Завдяки цим заняттям діти з інвалідністю вчаться сприймати і розуміти інших людей, розвивають комунікативні вміння та встановлюють дружні стосунки [15].

Нижче наведені деякі соціально-педагогічні форми і методи організації дозвілля для дітей з інвалідністю, які є ефективними засобами соціалізації: (див.табл. 1.3)

Таблиця 1.3. Соціально-педагогічні форми і методи організації дозвілля для дітей з інвалідністю

№	Вид діяльності	Характеристика
----------	-----------------------	-----------------------

1	Культурно-мистецькі заходи	Виставки, концерти, музичні фестивалі, театральні вистави тощо. Вони допомагають розвивати інтерес до мистецтва та культури, сприяють формуванню соціальних навичок та комунікативних вмінь. За словами польських науковців А. Кржемінської та М. Лескевич, участь у культурно-мистецьких заходах дозволяє дітям з інвалідністю розширити свій світогляд, отримати нові знання та набути позитивних емоцій [26].
2	Спортивні та фізкультурні заняття	Вони сприяють розвитку фізичних здібностей, підвищенню самооцінки, формуванню соціальних вмінь та навичок. Згідно з дослідженням науковців Л. Богуславської та О. Деркач, спортивні заняття є ефективним засобом соціалізації дітей з інвалідністю, які мають різні фізичні обмеження [14].
3	Таборова форма роботи	Табори дозволяють дітям з інвалідністю провести час у спілкуванні з ровесниками та сприяють формуванню соціальних вмінь та навичок. За словами науковців І. Гаврилюк та Л.

		<p>Михайлової, табір дозвілля дозволяє дітям з інвалідністю набувати нових досвідів, розвивати свої таланти та інтереси, сприяє формуванню позитивної самооцінки та підвищенню мотивації до навчання та розвитку [26].</p>
4	Творча діяльність	<p>Різноманітні види творчої діяльності, такі як малювання, ліплення, музикотерапія, театральна студія, дозволяють дітям з інвалідністю розвивати свої творчі здібності та сприяють формуванню позитивної самооцінки. Науковці Л. Кравченко та О. Ларіна зазначають, що творча діяльність є ефективним засобом соціалізації дітей з інвалідністю, оскільки вона дозволяє дитині розвивати свої здібності та формувати свій унікальний погляд на світ [33].</p>
5	Волонтерська діяльність	<p>Участь у волонтерських заходах та проєктах дозволяє дітям з інвалідністю активно брати участь у житті громади та відчувати свою важливість та цінність. За словами науковця В. Жмурка, волонтерська діяльність є ефективним засобом соціалізації дітей</p>

		з інвалідністю, оскільки вона дозволяє дитині відчувати себе корисною для інших та розвивати свої соціальні вміння [33].
--	--	--

Додатковою формою організації дозвілля можуть бути також художній та музичний колективи, театральні гуртки, клуби за інтересами та інші культурно-мистецькі заходи, які дозволяють дітям з інвалідністю розвивати свої таланти та здібності, знайомитися з новими людьми та розширювати свій світогляд. Згідно з дослідженням науковця Н. Герасимової, художні та музичні колективи є важливими засобами розвитку творчих здібностей та соціалізації дітей з інвалідністю [13].

Рольові ігри є важливим елементом соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю. Ці ігри допомагають дітям відчувати себе активними учасниками та рівноправними членами групи. Вони навчаються спілкуватися, розвивають уяву та креативність, а також вчаться сприймати та розуміти роль інших людей. Це сприяє розвитку емоційного інтелекту, соціальної взаємодії та формуванню навичок співробітництва.

Соціально-педагогічні форми і методи організації дозвілля є потужними засобами соціалізації дітей з інвалідністю. Вони надають можливість дітям розвиватися, спілкуватися, набувати навичок та відчувати себе впевнено в суспільстві. Ці методи сприяють створенню інклюзивного середовища, де різні діти можуть взаємодіяти, розуміти та підтримувати один одного. Важливо продовжувати розвивати та впроваджувати такі підходи в соціально-педагогічну практику, щоб кожна дитина з інвалідністю мала можливість відчувати себе повноцінною частиною суспільства [54].

Таким чином, усі ці соціально-педагогічні форми та методи організації дозвілля є важливими засобами соціалізації дітей з інвалідністю. Вони сприяють

розвитку їх фізичних та творчих здібностей, формуванню соціальних вмінь та навичок, підвищенню самооцінки та мотивації до розвитку. Важливою умовою ефективної соціалізації є індивідуальний підхід до кожної дитини з урахуванням її особливостей та потреб. Також важливою складовою успішної соціалізації є підтримка та допомога батьків, педагогів та інших фахівців, що працюють з дітьми з інвалідністю.

1.3. Соціалізація дітей з інвалідністю засобами культурно-дозвілєвої діяльності під час воєнних дій в Україні

Соціалізація дитини з інвалідністю є складним завданням, яке потребує особливої уваги та ретельного підходу з боку суспільства, родини та держави. З огляду на те, що інвалідність може впливати на розвиток різних аспектів особистості, в тому числі соціального, дуже важливо забезпечити можливості для соціалізації дітей з інвалідністю.

Одним з ефективних засобів соціалізації дитини з інвалідністю є культурно-дозвілєва діяльність. Такий підхід дозволяє створювати умови для взаємодії дітей з інвалідністю з оточуючим світом, розвивати їхні творчі здібності та інтереси, виховувати потребу в активному житті та спілкуванні з оточуючими.

Однак, воєнний стан в Україні висуває специфічні вимоги до соціалізації дітей з інвалідністю. Небезпека, страх та невпевненість щодо майбутнього можуть впливати на психологічний стан дитини та ускладнювати її соціальну адаптацію. Водночас, воєнний стан може надати додаткові можливості для культурно-дозвілєвої діяльності, так як держава та громадські організації можуть організовувати спеціальні програми та заходи для дітей з інвалідністю.

Особливості соціалізації дитини з інвалідністю під час воєнних дій в Україні включають такі фактори:

- зниження рівня життя і погіршення умов проживання, що може вплинути на фізичне та психологічне здоров'я дітей з інвалідністю;
- обмеження доступу до медичної допомоги та реабілітаційних послуг;
- недостатність інфраструктури та обмежений доступ до культурно-дозвіллевих заходів;
- психологічний тиск та стрес, які можуть виникнути у зв'язку зі страхом від військових дій, терору та переслідувань.

Для успішної соціалізації дитини з інвалідністю в умовах воєнних дій важливо створити умови для розвитку її особистості та соціальної адаптації. Культурно-дозвіллева діяльність може стати одним із засобів забезпечення цього процесу. Організація культурно-дозвіллевих заходів для дітей з інвалідністю може допомогти їм знайти вихід зі стресових ситуацій, набути нових знань і навичок, розвинути творчі здібності та підвищити самооцінку [51].

Культурно-дозвіллева діяльність може також сприяти формуванню позитивного світогляду та соціальних компетенцій у дітей з інвалідністю. Наприклад, участь у театральних постановках, художніх виставках, майстер-класах та інших культурних заходах може розвивати у дітей здатність до співпраці, толерантності та емпатії.

Важливою складовою культурно-дозвіллевої діяльності є доступ до інформації та інфраструктури. У воєнних умовах, коли доступ до ресурсів обмежений, важливо забезпечити доступність культурно-дозвіллевих заходів та середовища для їх проведення. Це може включати створення спеціальних приміщень для проведення заходів для дітей з інвалідністю, доступність транспорту та інших засобів мобільності [48].

Крім того, важливо підтримувати соціальну мережу дитини з інвалідністю. Залучення різних соціальних груп до проведення культурно-дозвіллевих заходів

може сприяти їх інклюзивності та створенню сприятливого середовища для соціалізації дітей з інвалідністю.

Отже, культурно-дозвіллева діяльність може стати важливим інструментом у процесі соціалізації дітей з інвалідністю в умовах воєнних дій в Україні. Забезпечення доступності та інклюзивності культурно-дозвіллевих заходів, створення сприятливих умов для розвитку особистості та соціальної адаптації, а також підтримка соціальної мережі дитини можуть допомогти забезпечити її повноцінну соціалізацію та інтеграцію в суспільство. Важливо, щоб культурно-дозвіллева діяльність для дітей з інвалідністю не була окремим заходом, а була інтегрована у загальну культурну програму для всіх дітей. Це допоможе зменшити стигматизацію та відчуття відокремленості дітей з інвалідністю від суспільства.

Також важливо зазначити, що культурно-дозвіллева діяльність не є заміною для медичної та психологічної підтримки дітей з інвалідністю та їх сімей. Вона має доповнювати ці процеси та створювати додаткові можливості для розвитку та соціалізації дітей з інвалідністю.

Основні принципи соціалізації дитини з інвалідністю засобами культурно-дозвіллевої діяльності в умовах воєнного стану полягають у забезпеченні безпеки і дотриманні індивідуальних потреб дитини з інвалідністю. Зокрема, необхідно забезпечити належну охорону здоров'я дитини та забезпечити їй доступ до медичної допомоги у разі потреби. Також важливо забезпечити доступність культурно-дозвіллевих заходів та програм для дітей з інвалідністю, забезпечити належну доступність середовища та обладнання [34].

Іншим важливим принципом соціалізації дитини з інвалідністю є врахування її індивідуальних потреб та можливостей. Це означає, що необхідно забезпечити доступність заходів та програм, які враховують специфіку потреб дитини з інвалідністю. Наприклад, програми мистецтва, які забезпечують

можливості для самовираження, або спортивні програми, які враховують фізичні можливості дитини з інвалідністю.

Для успішної соціалізації дитини з інвалідністю важливо забезпечити позитивний психологічний клімат. Це можна досягти, зокрема, за допомогою підтримки дитини та її родини, створення сприятливого середовища та надання можливості для позитивного спілкування та взаємодії з рівними за віком дітьми та дорослими.

Нарешті, успішна соціалізація дитини з інвалідністю засобами культурно-дозвіллевої діяльності в умовах воєнного стану потребує підтримки держави та громадських організацій. Необхідно забезпечити належне фінансування для організації таких програм та заходів, а також включення дитин з інвалідністю в існуючі культурно-дозвіллеві і спортивні заходи. Важливо, щоб такі заходи були доступними та інклюзивними для всіх дітей, в тому числі для дітей з інвалідністю [53].

Крім того, необхідно забезпечити доступність інфраструктури для дитин з інвалідністю, такої як бар'єрні безкоштовні приміщення для проведення занять та заходів, а також спеціально обладнані майданчики та спортивні об'єкти.

Успішна соціалізація дитини з інвалідністю потребує зусиль і залучення багатьох людей та організацій, але її важливість не може бути переоцінена. Кожна дитина має право на повноцінне життя та розвиток, а соціалізація є важливою складовою цього процесу [51].

Таким чином, культурно-дозвіллева діяльність може стати важливим інструментом у процесі соціалізації дітей з інвалідністю в умовах воєнних дій в Україні. Вона може допомогти розвивати соціальні компетенції, зменшити стигматизацію та відчуття відокремленості дітей з інвалідністю від суспільства, а також створити додаткові можливості для їх розвитку та соціалізації.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

За результатами теоретичного аналізу, здійсненого у першому розділі дипломної роботи, з'ясовано, що культурно-дозвіллева діяльність – це різноманітні види діяльності, пов'язані з відпочинком, розвагами, культурою та мистецтвом, які відображають наші інтереси, стиль життя та цінності. Ця діяльність має велике значення для розвитку особистості, здоров'я, психічного стану та соціальної взаємодії.

Культурно-дозвіллева діяльність може включати в себе різноманітні форми творчості та самореалізації, такі як мистецтво, музика, танці, кіно, театр, література, спорт та інші. Ці форми дозвілля допомагають людям розвивати свої інтереси, знання, навички та таланти, а також забезпечують можливість відпочинку та релаксації.

Однією з найважливіших функцій культурно-дозвіллевої діяльності є підвищення якості життя людей. Вона допомагає людям зняти стрес, підвищити емоційний стан, відновити фізичні та психологічні сили, розширити кругозір та набути нових знань та навичок. Культурно-дозвіллева діяльність також сприяє соціалізації та інтеграції людей у суспільство. Вона стимулює розвиток спілкування та взаємодії між людьми, сприяє формуванню позитивної самооцінки та самовизначення особистості.

У разі дітей з інвалідністю, культурно-дозвіллева діяльність відіграє важливу роль у їх розвитку та соціалізації. Це можуть бути спеціальні форми дозвілля, які враховують особливості дітей з різними видами інвалідності. Наприклад, спеціальні творчі гуртки, спортивні секції, театральні гуртки та інші форми дозвілля, які сприяють фізичному, розумовому та соціальному розвитку дітей.

Організація культурно-дозвіллевої діяльності для дітей з інвалідністю може включати в себе різні соціально-педагогічні форми та методи, такі як ігри, тренінги, розвиваючі заняття, театралізовані вистави та інші. Головна мета таких

форм та методів – це створення комфортних умов для дітей з інвалідністю, допомога їм у розвитку та соціалізації, а також підтримка їх самооцінки та самоповаги. Такі форми та методи дозвілля можуть бути відмінними засобами інтеграції дітей з інвалідністю у суспільство, допомагаючи їм забезпечити своє місце в ньому та реалізувати свій потенціал.

Соціалізація дитини з інвалідністю під час воєнних дій в Україні може бути особливо складною і вимагає уваги до різноманітних аспектів дитячого життя. Культурно-дозвіллева діяльність може стати важливим засобом підтримки дітей з інвалідністю під час таких умов. Особливості соціалізації дитини з інвалідністю під час воєнних дій включають у себе потребу в захисті, безпеці, дотриманні прав та інтересів дитини. Крім того, важливо забезпечити можливості для розвитку дитини з інвалідністю, зокрема, в області культури та дозвілля.

Культурно-дозвіллева діяльність може забезпечити дітям з інвалідністю можливості для розвитку творчості, самовираження та самореалізації. Також вона може сприяти підвищенню емоційного стану та загальної якості життя дитини з інвалідністю, допомагаючи зняти стрес та відновити фізичні та психологічні сили.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

2.1. Організація та етапи проведення емпіричного дослідження

Воєнні дії можуть мати серйозний вплив на психологічний стан дітей з інвалідністю, а також на їх фізичне здоров'я та добробут. Завдяки організації дозвілля, діти можуть отримати необхідну підтримку та допомогу у збереженні свого фізичного та емоційного благополуччя, саме тому це є важливою темою для вивчення в теперешній час.

Для практичного визначення рівня організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнних дій в Україні було *організовано і проведено емпіричне дослідження на базі Благодійної організації «Благодійний фонд «З теплом у серці» (далі БО «БФ «З теплом у серці»)*, діяльність якої спрямована на сприяння захисту материнства та дитинства, надання допомоги сім'ям, які виховують дітей з інвалідністю.

Мета емпіричного дослідження полягала в аналізі організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні, що дає можливість зрозуміти потреби цієї групи дітей, виявити проблеми їхнього доступу до різних видів дозвілля та запропонувати рішення для поліпшення їх життя та розвитку.

Для досягнення поставленої мети дослідження було реалізовано наступні *етапи*:

- визначили вибірку опитуваних респондентів – батьки дітей з інвалідністю, що входять до БО «БФ «З теплом у серці»;
- на основі різних досліджень було розроблено опитувальник для визначення рівня організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнних дій в Україні.

Також було реалізовано наступні *завдання*:

- визначення доступу до культурно-дозвілльової діяльності дітей з інвалідністю під час воєнних дій в Україні;

- вивчення стану здоров'я та емоційного стану дітей з інвалідністю та їх сімей під час воєнного стану;
- вивчення інформації щодо наданої підтримки і допомоги від влади та громадських організацій;
- дослідження впливу воєнних дій на життя дитини та сім'ї.

Опитувальник містить питання відкритого та закритого типу.

Він складається з 5 блоків :

- загальні дані про дитину та її інвалідність,
- доступ до культурно-дозвілля,
- стан здоров'я та емоцій батьків,
- відомості про допомогу та підтримку від влади та громадських організацій,
- вплив воєнних дій на життя дитини та сім'ї.

Проводили опитування батьків, що мають дітей з інвалідністю із використанням інтернет технологій. Всього опитування пройшло 48 респондентів.

Процедура дослідження включала: процес опитування батьків дітей з інвалідністю, обробку та опрацювання отриманих результатів, якісний та кількісний аналіз показників дослідження, графічне їх зображення.

Блок 1: Загальні дані про дитину та її інвалідність

- Як Ви описали б інвалідність вашої дитини?
- Який вік має Ваша дитина?
- Яка стать Вашої дитини?
- Чи є у Вашої дитини інші медичні проблеми, окрім інвалідності? Якщо так, будь ласка, опишіть.
- Яке місце проживання Вашої сім'ї?

Блок 2: Доступ до культурного дозвілля

- Чи має Ваша дитина доступ до культурного дозвілля під час воєнних дій в Україні?
- Які види культурного дозвілля були доступні для Вашої дитини в останній рік?
- Які перешкоди з'явилися перед Вашою дитиною щодо доступу до культурного дозвілля через воєнні дії?
- Які спеціальні потреби Вашої дитини повинні бути враховані при організації культурно-дозвілєвої діяльності для неї?
- Які у Вашої дитини інтереси і потреби у культурному дозвіллі?

Блок 3: Стан здоров'я та емоцій батьків

- Як Ваша дитина впливає на Ваше фізичне та емоційне здоров'я?
- Як Ви описали б Ваш стан здоров'я в зв'язку зі станом воєнних дій та діагнозом вашої дитини?
- Чи були у Вас або у Вашої дитини проблеми зі сном, стресом, депресією, тривожністю тощо в зв'язку зі станом воєнних дій?
- Які способи Ви використовуєте для зняття стресу та підтримки свого здоров'я та емоційної стійкості?
- Чи отримуєте Ви підтримку від родини, друзів, волонтерів, фахівців тощо?

Блок 4: Відомості про допомогу та підтримку від влади та громадських організацій

- Які види допомоги надає держава для дітей з інвалідністю в зв'язку з воєнними діями? (Наприклад, безкоштовні

медичні послуги, фінансова підтримка, психологічна допомога та інше)

- Чи задоволені Ви рівнем допомоги, яку отримує ваша дитина від держави?
- Які громадські або благодійні організації надають допомогу дітям з інвалідністю під час воєнних дій в Україні?
- Які види допомоги надають ці організації та наскільки вони корисні для вашої сім'ї?
- Чи отримуєте Ви достатньо інформації про допомогу та підтримку, яку можна отримати від влади та громадських організацій?

Блок 5: Вплив воєнних дій на життя дитини та сім'ї

- Як воєнні дії вплинули на здоров'я та розвиток Вашої дитини?
- Як воєнні дії вплинули на здоров'я та емоційний стан решти членів Вашої сім'ї?
- Як воєнні дії вплинули на Ваше фінансове становище та можливість отримувати медичну допомогу?
- Як воєнні дії вплинули на звички та повсякденну рутину Вашої сім'ї?
- Як Ваша сім'я намагається адаптуватися до життя в умовах воєнного конфлікту?
- Як Ви вважаєте, які були б основні кроки, які держава могла б зробити, щоб підтримати сім'ї з дітьми з інвалідністю під час воєнних дій?

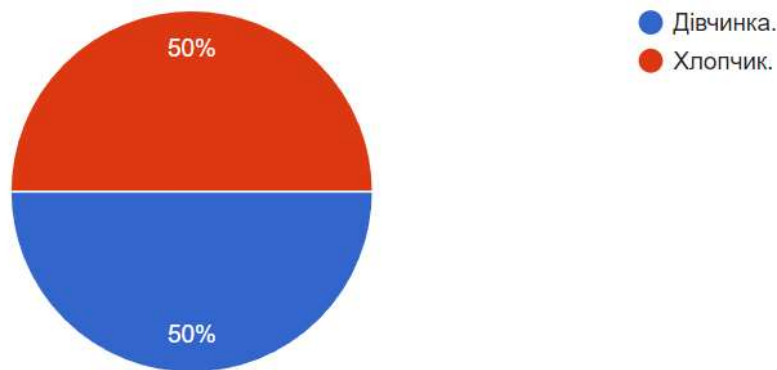
2.2. Результати дослідження.

Проаналізуємо отримані результати.

Всього опитування пройшло 48 респондентів.

Блок 1

Стать дітей з інвалідністю розділилась порівну за кількістю відповідей – 50% хлопчиків та 50% дівчаток (див.рис. 2.1).

Рис. 2.1. Діаграма відповідей на запитання: «Яка стать Вашої дитини?»

На запитання про вік дитини відповіді відрізнялись – вік від 3 до 16 років.

На запитання «Опишіть інвалідність Вашої дитини?» було отримано наступні відповіді: сколіоз, хронічний гломеронефрит, аутизм, затримка психічного і мовного розвитку, щелепно-лицеві, аномалії, зниження слуху, лівобічний геміпарез, епілепсія, фізичні вади, спастичний тетрапарез, туберозний склероз, затримка мовного розвитку 1 ступеня, психоорганічний синдром, ДЦП, спастична диплегія, глибока розумова відсталість, епіцентром-ремісії 9 років, розумова відсталість легкого ступеню, лівосторонній геміпарез ДЦП, спонділоепіфізарна диспозія, правобічний геміпарез, ювенільний ревматоїдний артрит, гідроцефалія.

На запитання «Чи є у Вашої дитини інші медичні проблеми, окрім інвалідності?» було отримано наступні відповіді:

- проблеми зі сном, апетитом, неврівноваженості психологічна;
- ортопедичні, шлункові;
- проблеми з ЖКТ, нейрогенний січковий міхур;
- дизартрія;
- зпр;
- гліоз головного мозку, лактозна і глютеносна непереносимість, пірамідальна недостатність, гіпертонус верхніх та нижніх кінцівок;
- ендокринологічні і ортопедичні проблеми;
- підозра на рас;
- поведінка не розмовляє;
- кіфосколиоз 2 ст., spina bifida S1;
- зниження зору, сколіоз.

Загалом більшість респондентів проживають на даний момент в місті Київ, також є з Київської області (Буча, Гостомель, Білогородка, Горенка) та Запоріжжя.

Таким чином, можемо зробити висновки до *Блоку 1*, що більшість респондентів знаходяться в Києві або Київській області, завдяки відкритим відповідям ми можемо зрозуміти яку інвалідність та медичні проблеми, окрім інвалідності, мають діти батьків, що пройшли опитування, які співпрацюють з Благодійною організацією «Благодійний фонд «З теплом у серці».

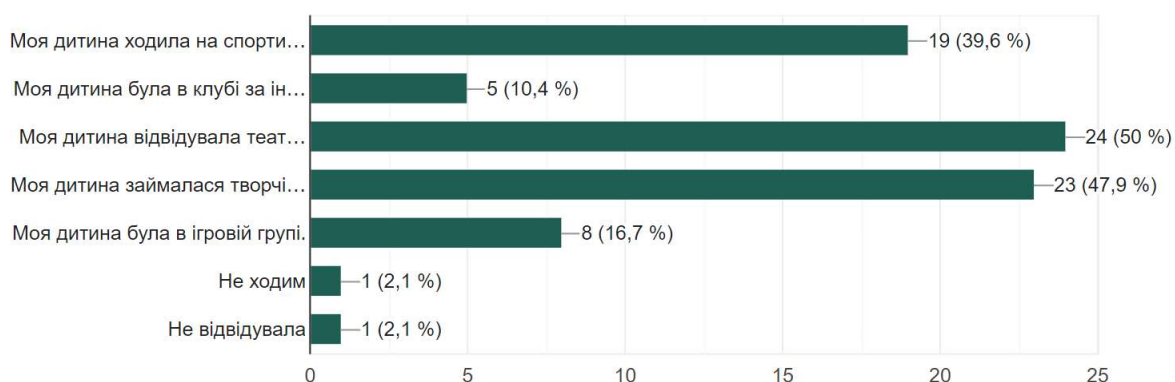
Блок 2

З результатів опитування визначено, що 75% мають наразі доступ до культурного дозвілля під час воєнного стану в Україні, коли 25% – не мають (див.рис. 2.2).

Рис. 2.2. Діаграма відповідей на запитання: «Чи має Ваша дитина доступ до культурного дозвілля під час воєнного стану в Україні?»

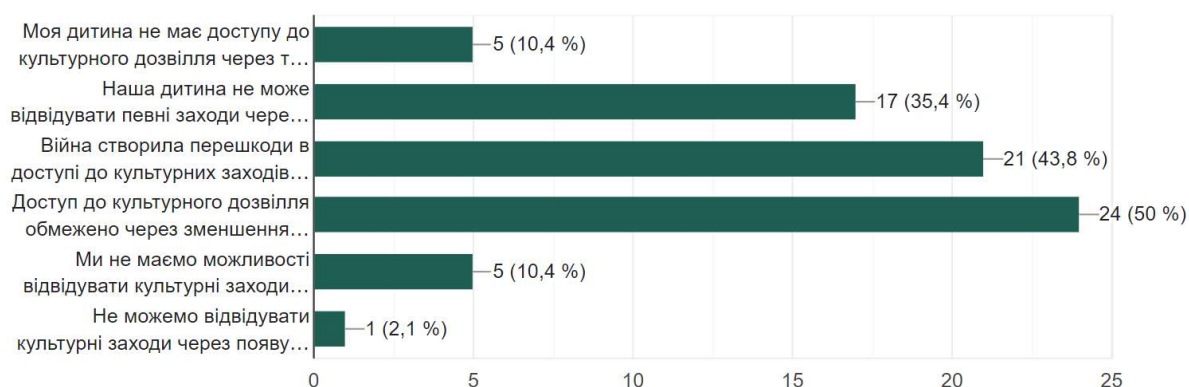
Проаналізувавши відповіді респондентів, можна зробити висновки, що 50% відвідували театральні вистави та концерти, 47,9% займалися творчістю (наприклад, малюванням, музикою або танцями), 39,6% дітей з інвалідністю відвідували спортивні заняття, 16,7% були в ігровій групі, 5% були в клубі за інтересами та 2% не були дотичні до видів культурного дозвілля під час воєнного стану (див.рис. 2.3).

Рис. 2.3. Діаграма відповідей на запитання: «Які види культурного дозвілля були доступні для Вашої дитини за останній рік?»

50% респондентів зазначили, що доступ до культурного дозвілля обмежено через зменшення фінансових можливостей сім'ї, пов'язаних з воєнними діями, що

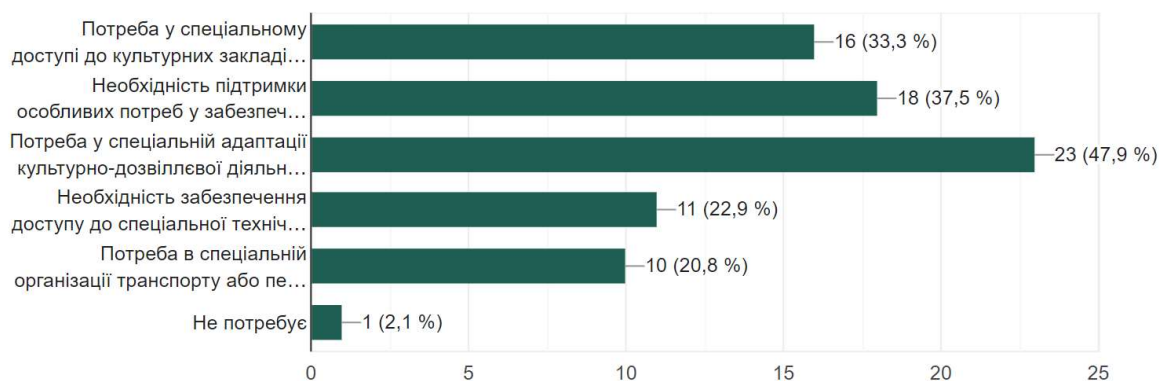
стає причиною для обмеження культурних заходів для нашої дитини; 43,8% зазначили, що війна створила перешкоди в доступі до культурних заходів через обмеження на мобільність, деякі культурні заклади можуть бути закриті або недоступні через воєнні дії; 35,4% – дитина не може відвідувати певні заходи через обмеження на дорогах або через страх за її безпеку; 10,4% – дитина не має доступу до культурного дозвілля через те, що наш район був зруйнований воєнними діями; 10,4% не мають можливості відвідувати культурні заходи через віддаленість або перешкоди у пересуванні, і один респондент надав власну відповідь: «Не можемо відвідувати культурні заходи через появу нових страхів у дитини через проведення військових дій» (див.рис. 2.4).

Рис. 2.4. Діаграма відповідей на запитання: «Які перешкоди з'явилися перед Вашою дитиною щодо доступу до культурного дозвілля через воєнні дії?»

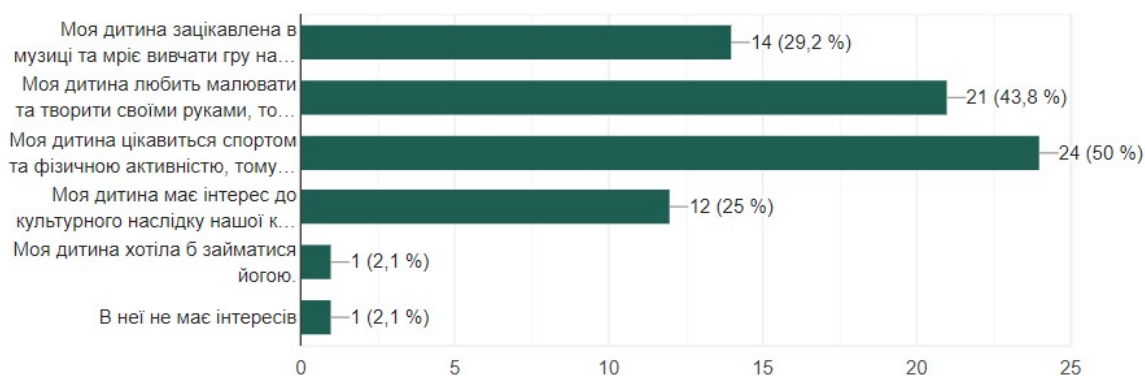
47,9% зазначили, що важливою є потреба у спеціальній адаптації культурно-дозвілльєвої діяльності до потреб та можливостей дитини з інвалідністю, 37,5% – необхідність підтримки особливих потреб у забезпеченні безпеки та комфорту під час культурно-дозвілльєвих заходів, 33,3% обрали відповідь щодо потреби у спеціальному доступі до культурних закладів та подій, які забезпечують бар'єрний доступ для дітей з інвалідністю, 22,9% – необхідність забезпечення доступу до спеціальної технічної або медичної підтримки під час

участі у культурно-дозвіллевих заходах, для 20,8% є важливою потреба в спеціальній організації транспорту або перевезення для дитини з інвалідністю, якщо це необхідно для участі у культурно-дозвіллевих заходах, 1% не потребує врахування потреб (див.рис. 2.5).

Рис. 2.5. Діаграма відповідей на запитання: «Які спеціальні потреби Вашої дитини повинні бути враховані при організації культурно-дозвіллевої діяльності для неї?»

Щодо інтересів і потреб у культурному дозвіллі дітей з інвалідністю було зазначено, що 50% дітей з інвалідністю цікавляться спортом та фізичною активністю, тому хотіли б займатися спортом або фітнесом, 43,8% люблять малювати та творити своїми руками, тому зацікавлені в мистецькій діяльності, 29,2% дітей зацікавлені музикою та мріють вивчати гри на музичних інструментах, 25% респондентів обрали відповідь «Моя дитина має інтерес до культурного наслідку нашої країни, тому вона б хотіла відвідати музеї та історичні місця. Також було надано власні відповіді: «моя дитина хотіла б займатися йогою», «в неї немає інтересів» (див.рис. 2.6).

Рис. 2.6. Діаграма відповідей на запитання: «Які у Вашої дитини інтереси і потреби у культурному дозвіллі?»

Відтак, можемо зробити висновок до *Блоку 2*, що більшість дітей з інвалідністю мають наразі доступ до культурного дозвілля під час воєнного стану в Україні, відвідували театральні вистави та концерти, займалися творчістю (наприклад, малюванням, музикою або танцями). Респонденти зазначили, що доступ до культурного дозвілля було обмежено через зменшення фінансових можливостей сім'ї, пов'язаних з воєнними діями, що стає причиною для обмеження культурних заходів для дитини, також зазначили, що важливою є потреба у спеціальній адаптації культурно-дозвіллевої діяльності до потреб та можливостей дитини з інвалідністю.

Блок 3

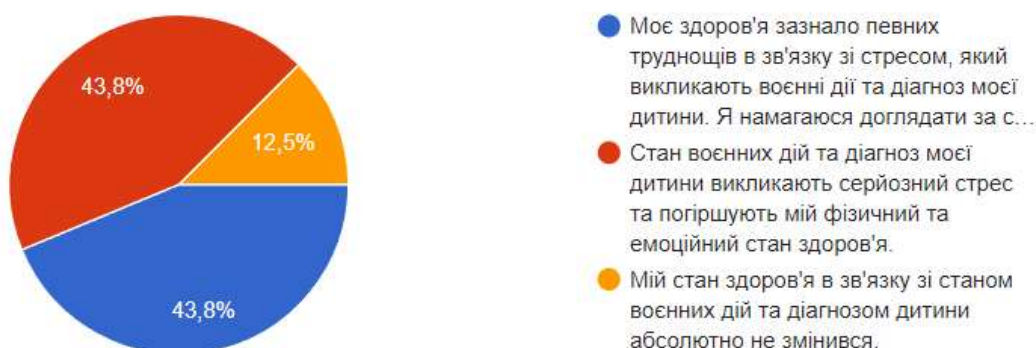
Проаналізувавши відповіді, можна зазначити, що 43,8% обрали відповідь «моє фізичне та емоційне здоров'я погіршується через викликані дитиною турботи та стрес, пов'язані зі станом воєнних дій», 35,4% обрали відповідь «моя дитина викликає в мене позитивні емоції та додає мені енергії, але також може бути вимогливою і викликати стрес у важкі часи», 16,7% обрали «моя дитина ніяк не впливає на моє фізичне та емоційне здоров'я». Також було надано власні відповіді: «через фізичні вади моя дитина не дуже швидка, і коли вона нервує положення становиться ще важчим, тому присутній завжди страх не встигнути врятувати»; «коли цілодобово то виснажливо буваю роздратованою і втомленою

через постійну опіку і догляд, який лежить тільки на мені без справжньої допомоги, коли не можеш делегувати родичам через те, що вони не дотримуються дієти дитини і потім з приступами на швидкій доводиться розраховуватись за таку рідку « допомогу» (див.рис. 2.7).

Рис. 2.7. Діаграма відповідей на запитання: «Як Ваша дитина впливає на Ваше фізичне та емоційне здоров'я?»

Відповіді респондентів розділились порівну (43,8%) на наступних варіантах відповідей: «Моє здоров'я зазнало певних труднощів в зв'язку зі стресом, який викликають воєнні дії та діагноз моєї дитини. Я намагаюся доглядати за собою, але це може бути викликом у важкі часи.»; «Стан воєнних дій та діагноз моєї дитини викликають серйозний стрес та погіршують мій фізичний та емоційний стан здоров'я». Коли 12,5% зазначили, що їх стан здоров'я в зв'язку з воєнним станом абсолютно не змінився (див.рис. 2.8).

Рис. 2.8. Діаграма відповідей на запитання: «Як Ви описали б Ваш стан здоров'я в зв'язку зі станом воєнних дій та діагнозом вашої дитини?»

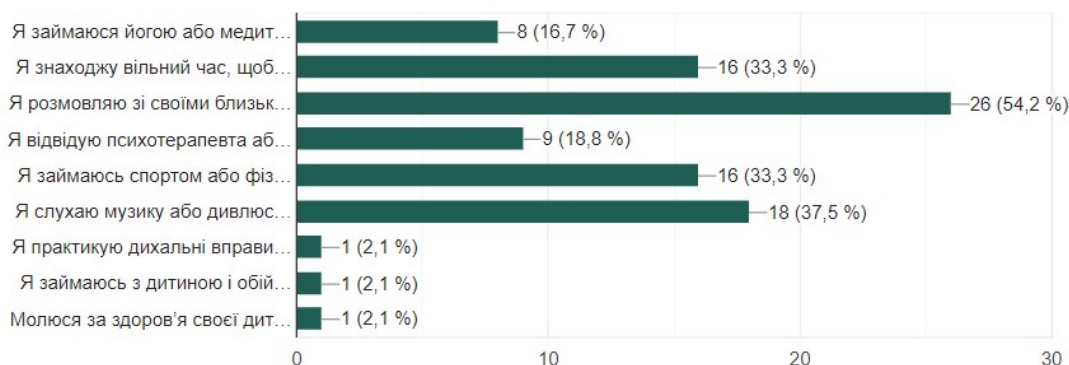
83,3% опитуваних зазначили, що в їхніх сім'ях були проблеми зі сном, стресом, депресією та тривожністю в зв'язку зі станом воєнних дій, коли 16,7% зазначили, що в них не виникали проблеми, вказані вище (див.рис. 2.9).

Рис. 2.9. Діаграма відповідей на запитання: «Чи були у Вашій сім'ї проблеми зі сном, стресом, депресією, тривожністю в зв'язку зі станом воєнних дій?»

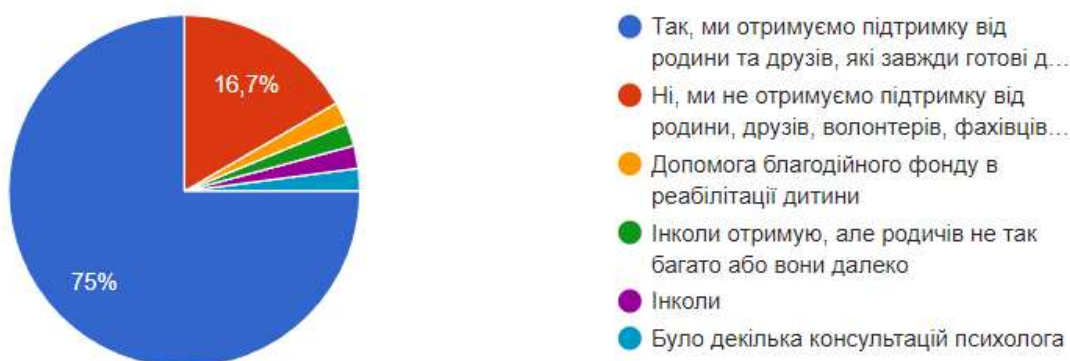
Найбільше відсотків набрав варіант «я розмовляю зі своїми близькими або друзями про свої емоції та почуття, що допомагає мені відчувати себе менш самотньою та отримувати підтримку» (54,2%), після нього «я слухаю музику або дивлюся фільми, що допомагають мені забути про проблеми та відволіктися на деякий час» (37,5%), порівну (33,3%) набрали наступні варіанти відповідей: «Я знаходжу вільний час, щоб займатися хобі або відвідувати захоплюючі події, що допомагають мені розслабитися та зняти стрес»; «я займаюсь спортом або фізичною активністю, щоб зменшити стрес та підтримати своє здоров'я». «Я відвідую психотерапевта або психіатра для професійної допомоги у знятті стресу та підтримки моєї емоційної стійкості» (18,8%), «я займаюся йогою або медитацією, щоб зняти стрес та підтримати моє здоров'я та емоційну стійкість» (16,7%), «я практикую дихальні вправи або інші техніки релаксації, щоб зняти

напругу та підтримати свою емоційну стійкість» (1%), також були надані свої варіанти відповідей: «я займаюсь з дитиною і обіймаю її, це мої найдієвіші ліки», «молюся за здоров'я своєї дитини, прошу Бога допомоги, бо тільки Він може підтримати у такий важкий час» (див.рис. 2.10).

Рис. 2.10. Діаграма відповідей на запитання: «Які способи Ви використовуєте для зняття стресу та підтримки свого здоров'я та емоційної стійкості?»

Найбільше респонди зазначали, що отримують підтримку від родини та друзів, які завжди готові допомогти, також звертаються до волонтерів та фахівців, щоб отримати підтримку та поради (75%), 16,7% зазначили, що не отримують такої допомоги. Також було надано наступні варіанти відповідей: «допомога благодійного фонду в реабілітації дитини», «інколи отримую, але родичів не так багато або вони далеко», «інколи», «було декілька консультацій психолога» (див.рис. 2.11).

Рис. 2.11. Діаграма відповідей на запитання: «Чи отримуєте Ви підтримку від родини, друзів, волонтерів, фахівців тощо?»

Отже, зробивши висновки до *Блоку 3*, можемо зазначити, що більшість бітьків дітей з інвалідністю вказали, що їх фізичне та емоційне здоров'я погіршується через викликані дитиною турботи та стрес, пов'язаний зі станом воєнних дій, вони намагаються доглядати за собою, але це може бути викликом у важкі часи, також більшість зазначила, що в їхніх сім'ях були проблеми зі сном, стресом, депресією та тривожністю в зв'язку зі станом воєнних дій.

Блок 4

На запитання «Які види допомоги надає держава для дітей з інвалідністю в зв'язку з воєнними діями?» було отримано наступні відповіді:

- фінансова допомога і підтримка;
- психологічна допомога;
- гуманітарна допомога;
- відвідування центрів психологічної підтримки та реабілітаційних центрів;
- «ніякі»;
- «безкоштовна реабілітація в санаторії на 14 днів, реабілітація у вибраному центрі за списком по 309 постанові»;
- «пенсія по інвалідності, реабілітація для дитини»
- «фінансова підтримка 2000 грн, медичних послуг не вистачає, ліки дуже дорогі»;
- «один центр дає безкоштовну фізичну реабілітацію, але цього не достатньо».

64,6% респондентів зазначили, що задоволені рівнем допомоги, яку вони отримують від держави, коли 35,4% навпаки не задоволені (див.рис. 2.12).

Рис. 2.12. Діаграма відповідей на запитання: «Чи задоволені Ви рівнем допомоги, яку отримує Ваша дитина від держави?»

На запитання «Які громадські або благодійні організації надають допомогу дітям з інвалідністю під час воєнних дій в Україні?» було отримано наступні відповіді:

- БО БФ «З теплом у серці»;
- МБФ волонтерське об'єднання «Крила»;
- Юнісеф, Карітас, ООН, Міжнародні благодійні фонди;
- БО «Щирі обійми»
- БО «Надія і житло для дітей»;
- ГО «Всесвіт у тобі»;
- БФ «Самарянин»;
- литовський фонд «Food foe Ukraine».

Щодо видів допомоги від цих організацій, які направлені на дітей з інвалідністю та їх сім'ї були вказані: «допомога з одягом, їжею, культурною діяльністю, гігієнічними речами», «заняття з реабілітологами, логопедами та іншими спеціалістами, які допомагають дитині інтегруватись у суспільство та розвивати в ній певні уміння та навички», гуманітарна, грошова та психологічна допомога, «групові заняття з психологом для батьків дітей з інвалідністю, можливість відвідувати з дітьми концерти, екскурсії, отримання продуктивних наборів, одягу, спеціального медичного обладнання», «тільки допомога в

реабілітації», «вітамінні, білети на розважальні заходи для дітей», «організація гуртків від Юнісеф», «дозвілля для родини, походи на майстер класи». Також один респондент зазначив: «Ми не отримуємо допомогу, бо вважаємо, ще є більш нужденні сім'ї.»

52,1% опитуваних зазначили, що вони отримують достатньо інформації про допомогу та підтримку, яку можна отримати від влади та громадських або благодійних організацій, коли 47,9% навпаки недостатньо (див.рис. 2.13).

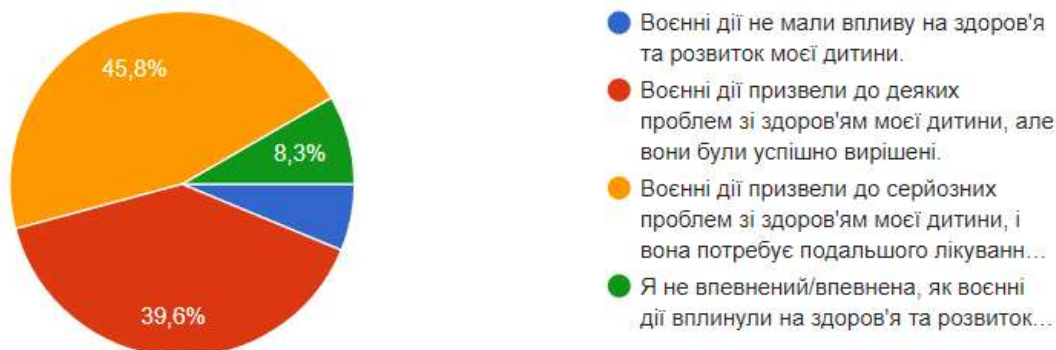
Рис. 2.13. Діаграма відповідей на запитання: «Чи отримуєте Ви достатньо інформації про допомогу та підтримку, яку можна отримати від влади та громадських або благодійних організацій?»

Зробивши висновки до *Блоку 4*, виходить, що більшість респондентів задоволена рівнем допомоги, яка надається державою, хоча крім цього активно отримують підтримку від громадських, волонтерських та благодійних організацій, діяльність яких спрямована на допомогу дітям з інвалідністю та їх сім'ям.

Блок 5

Варіант відповіді «воєнні дії призвели до серйозних проблем зі здоров'ям моєї дитини, і вона потребує подальшого лікування та спеціалізованої допомоги» набрав найбільше голосів респондентів (45,8%), «воєнні дії призвели до деяких проблем зі здоров'ям моєї дитини, але вони були успішно вирішені» – 39,6%, «я не впевнений/впевнена, як воєнні дії вплинули на здоров'я та розвиток моєї

дитини» – 8,3%, «воєнні дії не мали впливу на здоров'я та розвиток моєї дитини» – 6,3% (див.рис. 2.14).

Рис. 2.14. Діаграма відповідей на запитання: «Як воєнні дії вплинули на здоров'я та розвиток Вашої дитини?»

54,2% респондентів зазначили, що воєнні дії призвели до деяких проблем зі здоров'ям та емоційним станом решти членів сім'ї, але вони були успішно вирішені, 16,7% зазначили, що вони не впевнені щодо того, як воєнні дії вплинули на здоров'я та емоційний стан членів сім'ї, та 16,7% за те, що воєнні дії не мали впливу. 12,5% визначили, що воєнні дії призвели до серйозних проблем зі здоров'ям та емоційним станом решти членів сім'ї, і вони потребують подальшого лікування та спеціалізованої допомоги (див.рис. 2.15).

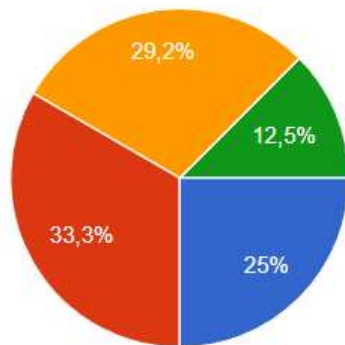
Рис. 2.15. Діаграма відповідей на запитання: «Як воєнні дії вплинули на здоров'я та емоційний стан решти членів Вашої сім'ї?»

Проаналізувавши відповіді, можна зробити висновки, що 37,5% респондентів зазначили, що воєнні дії призвели до серйозних фінансових проблем та обмеження можливостей отримувати медичну допомогу, і вони потребують допомоги для їх вирішення, 35,4% обрали варіант «воєнні дії призвели до деяких фінансових труднощів та зменшення можливостей отримувати медичну допомогу, але ми змогли знайти шляхи вирішення цих проблем», 18,8% обрали «воєнні дії не мали впливу на моє фінансове становище та можливості отримувати медичну допомогу», 8,3% обрали «я не впевнений/впевнена, як воєнні дії вплинули на моє фінансове становище та можливості отримувати медичну допомогу» (див.рис. 2.16).

Рис. 2.16. Діаграма відповідей на запитання: «Як воєнні дії вплинули на Ваше фінансове становище та можливості отримувати медичну допомогу?»

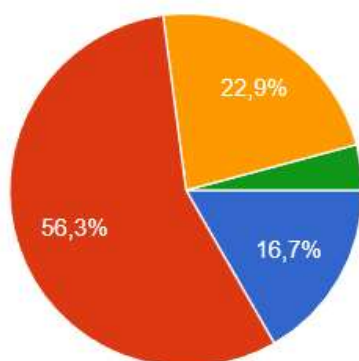
Найбільше відсотків набрала відповідь «ми намагаємося протистояти змінам у звичках та повсякденній рутині нашої сім'ї, спричинених воєнним конфліктом» (33,3%), варіант «воєнний конфлікт мав мінімальний вплив на звички та повсякденну рутину нашої сім'ї» набрав 29,2%, варіант відповіді «воєнні дії призвели до зміни звичок та повсякденної рутини нашої сім'ї» набрав 25%, коли «воєнні дії призвели до зміни звичок та повсякденної рутини нашої сім'ї» – 12,5% (див.рис. 2.17).

- Воєнні дії призвели до зміни звичок та повсякденної рутини нашої сім'ї.
- Ми намагаємося протистояти змінам у звичках та повсякденній рутині нашої сім'ї, спричинених воєнним конфліктом...
- Воєнний конфлікт мав мінімальний вплив на звички та повсякденну рутину нашої сім'ї.
- Я не впевнений/впевнена, як воєнний конфлікт вплинув на звички та повс...

Рис. 2.17. Діаграма відповідей на запитання: «Як воєнні дії вплинули на звички та повсякденну рутину Вашої сім'ї?»

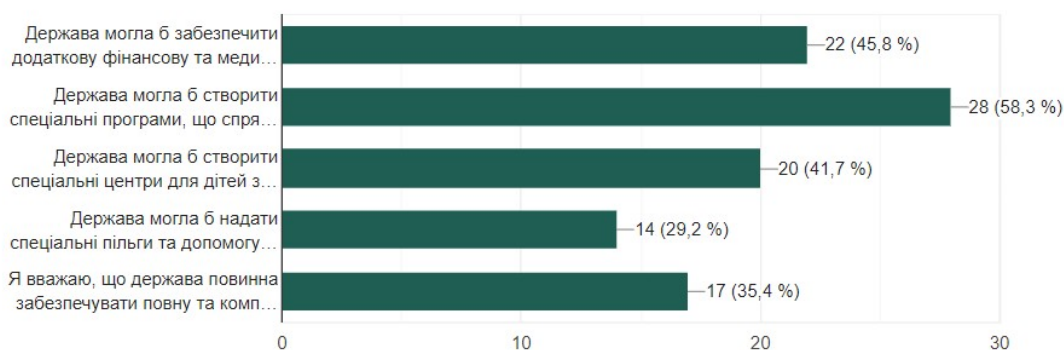
Узагальнивши результати, можна зробити висновок, що варіант відповіді «ми шукаємо різні способи, як адаптуватися до складних умов воєнного конфлікту та захистити себе та нашу родину» набрав більше половини голосів (56,3%), наступним йде «воєнний конфлікт мав мінімальний вплив на наше життя, тому адаптація до нових умов не є пріоритетом для нашої сім'ї» – 22,9%, після «наша сім'я намагається адаптуватися до життя в умовах воєнного конфлікту шляхом зміни звичок та режиму дня» – 16,7%, 4,2% обрали «я не впевнений/впевнена, як наша сім'я намагається адаптуватися до життя в умовах воєнного конфлікту» (див.рис. 2.18).

- Наша сім'я намагається адаптуватися до життя в умовах воєнного конфлікту шляхом зміни звичок та режиму дня.
- Ми шукаємо різні способи, як адаптуватися до складних умов воєнного конфлікту та захистити се...
- Воєнний конфлікт мав мінімальний вплив на наше життя, тому адаптаці...
- Я не впевнений/впевнена, як наша сім'я намагається адаптуватися до...

Рис. 2.18. Діаграма відповідей на запитання: «Як Ваша сім'я намагається адаптуватися до життя в умовах воєнного конфлікту?»

На запитання «Як Ви вважаєте, які були б основні кроки, які держава могла б зробити, щоб підтримати сім'ї з дітьми з інвалідністю під час воєнних дій?» найбільше респонденти підтримали варіант «держава могла б створити спеціальні програми, що спрямовані на підтримку сімей з дітьми з інвалідністю в умовах воєнного конфлікту, зокрема, надавати безкоштовний доступ до медичної допомоги та соціальних послуг» (58,3%), за ним «держава могла б забезпечити додаткову фінансову та медичну допомогу для сімей з дітьми з інвалідністю, які стали жертвами воєнного конфлікту» (45,8%), після «держава могла б створити спеціальні центри для дітей з інвалідністю та їх сімей, які б надавали як медичну, так і психологічну підтримку» (41,7%), «я вважаю, що держава повинна забезпечувати повну та комплексну підтримку сімей з дітьми з інвалідністю, що потрапили в складні умови воєнного конфлікту, забезпечуючи доступ до медичної та соціальної допомоги, психологічної підтримки, а також пільг та допомоги у реконструкції майна та інших потребах» – 35,4%, «держава могла б надати спеціальні пільги та допомогу для сімей з дітьми з інвалідністю, які стали безпритульними чи втратили своє майно в результаті війни» – 29,2% (див.рис. 2.19).

Рис. 2.19. Діаграма відповідей на запитання: «Як Ви вважаєте, які були б основні кроки, які держава могла б зробити, щоб підтримати сім'ї з дітьми з інвалідністю під час воєнних дій?»

Таким чином, зробивши висновки до *Блоку 5*, можемо зазначити, що воєнні дії призвели до серйозних проблем зі здоров'ям багатьох дітей, і вони потребують подальшого лікування та спеціалізованої допомоги, родини шукають різні способи, як адаптуватися до складних умов воєнного конфлікту та захистити себе та сім'ю, намагаються протистояти змінам у звичках та повсякденній рутині, спричинених воєнним конфліктом.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

В процесі емпіричного дослідження за темою дипломної роботи використано метод онлайн-опитування з метою аналізу організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні, впливу воєнних дій на емоційний, фізичний та фінансовий стан сімей, що мають дітей з інвалідністю.

Наукове дослідження складалося із декількох етапів: визначення вибірки груп опитуваних; розробки анкети; проведення онлайн-опитування; обробки та аналізу отриманих результатів.

Опитувані респонденти – батьки дітей з інвалідністю, що входять до Благодійної організації «Благодійний фонд «З теплом у серці». Всього опитування пройшло 48 людей.

По результатах *Блоку 1* можемо зазначити, що більшість опитуваних респондентів проживають наразі в місті Київ, також є з Київської області (Гостомель, Буча, Горенка, Білогородка) та Запоріжжя. Вік дітей з інвалідністю опитуваних йде від 3 до 16 років. Діти мають різні діагнози: сколіоз, хронічний гломеронефрит, аутизм, затримка психічного і мовного розвитку, щелепно-лицеві, аномалії, зниження слуху, лівобічний геміпарез, епілепсія, фізичні вади, спастичний тетрапарез, туберозний склероз, затримка мовного розвитку 1 ступеня, психоорганічний синдром, ДЦП тощо.

Блок 2 дає нам зрозуміти, що 75% сімей з дітьми з інвалідністю мають доступ до культурного дозвілля під час воєнного стану в Україні, долучаються до різних видів культурного дозвілля. 50% респондентів зазначили, що доступ до культурного дозвілля обмежено через зменшення фінансових можливостей сім'ї, пов'язаних з воєнними діями, що стає причиною для обмеження культурних заходів для нашої дитини.

У *Блоці 3* можна зазначити, у більшості опитуваних батьків фізичне та емоційне здоров'я погіршується через викликані дитиною турботи та стрес, пов'язані зі станом воєнних дій, здоров'я зазнає певних труднощів в зв'язку зі стресом, який викликають воєнні дії та діагноз дитини. Також 83,3% опитуваних зазначили, що в їхніх сім'ях були проблеми зі сном, стресом, депресією та тривожністю в зв'язку зі станом воєнних дій.

Блок 4 надає нам інформацію про допомогу, яку сім'ї дітей з інвалідністю отримували під час воєнного стану в Україні, а саме: фінансова допомога і підтримка; психологічна допомога; гуманітарна допомога; відвідування центрів психологічної підтримки та реабілітаційних центрів тощо. Залученими в допомозі були наступні організації: БО «БФ «З теплом у серці»; МБФ волонтерське об'єднання «Крила»; Юнісеф, Карітас, ООН, Міжнародні благодійні фонди; БО «Щирі обійми»; БО «Надія і житло для дітей»; ГО «Всесвіт у тобі».

У *Блоці 5* можна зробити висновок, що воєнні дії призвели до серйозних проблем зі здоров'ям багатьох дітей з інвалідністю, в деяких сім'ях призвели до деяких проблем зі здоров'ям дітей, але вони були успішно вирішені. Респонденти зазначили, що воєнні дії призвели до серйозних фінансових проблем та обмеження можливостей отримувати медичну допомогу, і вони потребують допомоги для їх вирішення. А щодо державної допомоги, то вважають, що держава могла б створити спеціальні програми, що спрямовані на підтримку

сім'ям з дітьми з інвалідністю в умовах воєнного конфлікту, зокрема, надавати безкоштовний доступ до медичної допомоги та соціальних послуг.

Можемо дійти висновку, що воєнний стан в Україні вніс свої корективи в життя кожної людини, але в одній з найбільш складних ситуацій знаходяться діти з інвалідністю та їх сім'ї.

Таким чином, на основі проаналізованого теоретичного матеріалу та емпіричного дослідження ми отримали інформацію для створення моделі рекомендацій щодо покращення рівня організації культурного дозвілля дітей з інвалідністю.

РОЗДІЛ III. ОРГАНІЗАЦІЯ ДОЗВІЛЛЯ ДІТЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

3.1. Особливості організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні

У підрозділі актуалізуються результат емпіричного дослідження та певні висновки, здійснені на основі діяльності Благодійної організації «Благодійний фонд «З теплом у серці». Вся робота фонду направлена на допомогу родинам, які виховують дітей з інвалідністю. На сьогоднішній день в організації більше 500 дітей і кожен день долучаються все нові сім'ї. Вони організують спільний відпочинок, дозвілля, екскурсії, подорожі, адже вважають, що всі діти повинні мати повноцінне життя. Приоритетом є боротьба за права дітей з інвалідністю, надання якісних соціальних послуг, оздоровлення, сучасна інклюзивна освіта та активне соціальне життя.

Зміни в організації дозвілля дітей з інвалідністю в Україні в порівнянні з воєнним станом та звичайним життям – це складна та важлива тема. У період воєнного стану, який вважається надзвичайним станом, діти з інвалідністю можуть бути в особливо складних умовах. Водночас, під час звичайного життя та навіть у часи миру, доступ до дозвілля може бути обмеженим для цієї групи дітей.

Україна неодноразово переживала війни та конфлікти, що спричинили тисячі втрат, зокрема серед цивільного населення. В таких умовах діти з інвалідністю потребують спеціальної уваги, оскільки вони можуть бути більш вразливими та потребувати додаткової підтримки та догляду.

Під час воєнного стану, організація дозвілля дітей з інвалідністю може залежати від доступності транспорту, фінансів та інших ресурсів. У таких умовах дуже важливо забезпечити безпеку та захист дітей, оскільки вони можуть бути більш вразливими до насильства та злочинності. Для організації дозвілля дітей з інвалідністю в цей період можуть використовуватися різні підходи, такі як

організація ігор та розваг у безпечних місцях, туристичні поїздки, дитячі табори та інші активності, які допоможуть дітям відволіктися та отримати задоволення.

Однак, навіть під час звичайного життя доступ до дозвілля для дітей з інвалідністю може бути обмеженим. Нерідко дитині з інвалідністю потрібен спеціальний доступ до засобів дозвілля, які можуть бути дорожчими та складніше доступними. Ці люди можуть зустрічати бар'єри в будь-якому етапі звичайного життя, таких як шкільна освіта, знайомства та розваги.

У той же час, в Україні, уряд та ряд організацій працюють над забезпеченням більшої доступності для дітей з інвалідністю. Для цього проводяться різні заходи, такі як створення доступних для всіх інфраструктурних об'єктів, підвищення освітнього рівня населення з питань інклюзії та доступності, збільшення фінансування програм і проєктів для дітей з інвалідністю, покращення зв'язку та співпраці між державою та громадськістю.

Зміни в організації дозвілля дітей з інвалідністю можуть стати можливими за допомогою співпраці між різними секторами суспільства, такими як держава, громадські організації, бізнес та волонтерські організації. Важливо розуміти, що діти з інвалідністю мають право на повну участь у суспільному житті та доступ до всіх можливостей, які доступні для інших дітей.

На сьогоднішній день дуже багато сімей виїхало в інші міста або за кордон. Діяльність благодійних, волонтерських та громадських організацій, яка раніше була направлена на окремі категорії населення, зараз активно допомагають українській армії на різних *рівнях*:

Забезпечення військових необхідним спорядженням та екіпіруванням. Організації можуть збирати гроші та пожертвування, щоб придбати різне спорядження, таке як бронежилети, шоломи, взуття, поживні продукти та інше, що може знадобитися військовим під час бойових дій.

Надання психологічної та медичної допомоги військовим. Організації можуть надавати психологічну підтримку військовим, які повертаються з бойових дій, а також надавати медичну допомогу в разі потреби.

Підтримка військових родин. Організації можуть допомагати родинам військовослужбовців, які перебувають в зоні бойових дій, шляхом надання фінансової підтримки, продуктів харчування, медикаментів та інших необхідних речей.

Організація тренінгів та семінарів для військових. Організації можуть проводити навчання та семінари для військових з питань безпеки, здоров'я та інших необхідних навичок.

Підтримка ветеранів війни. Організації можуть допомагати ветеранам війни, які повернулися з бойових дій, шляхом надання медичної та психологічної підтримки, а також фінансової допомоги та інших ресурсів, необхідних для їхнього відновлення та адаптації до мирного життя.

Підтримка воїнів на передовій. Організації можуть надавати військовим на передовій необхідну підтримку, таку як технічні засоби зв'язку, екіпірування, продукти харчування та інше.

Збір та поширення інформації про військові дії. Організації можуть збирати та поширювати інформацію про військові дії, яка допоможе громадськості зрозуміти, що відбувається на передовій та як можна допомогти військовим.

Підтримка військових лікарень та медичних закладів. Організації можуть надавати фінансову та матеріальну допомогу військовим лікарням та медичним закладам, які надають медичну допомогу військовослужбовцям.

Сприяння розвитку військової науки та технологій. Організації можуть допомагати військовим в наукових дослідженнях та розвитку технологій, що можуть підвищити ефективність військових операцій.

Це лише деякі з можливих способів, які організації можуть використовувати для допомоги українській армії. Кожна організація може знайти

свій власний спосіб допомоги та внести свій внесок в захист національної безпеки та суверенітету України.

Отже, можна зробити висновок, що зміни в організації дозвілля дітей з інвалідністю в Україні в порівнянні з воєнним станом та звичайним життям потребують більшої уваги та координації між різними секторами суспільства і мають певні *особливості*, які необхідно враховувати:

- *безпека та захист*: воєнний стан може створювати небезпеку для всіх громадян, включаючи дітей з інвалідністю; при організації дозвілля необхідно забезпечити їх безпеку та захист, враховуючи можливі загрози і ризики, пов'язані з конфліктом;
- *психологічна підтримка*: воєнний стан може створювати стресові ситуації та емоційне напруження у дітей з інвалідністю; важливо забезпечити їм психологічну підтримку, надати можливість висловлювати свої почуття та емоції, а також надати необхідні інструменти для управління стресом;
- *адаптовані форми дозвілля*: умови воєнного стану можуть обмежувати доступ до деяких видів дозвілля; важливо розробляти та організовувати адаптовані форми дозвілля, які враховують особливі потреби дітей з інвалідністю та забезпечують їхню активну участь;
- *мобільність та доступність*: умови воєнного стану можуть призвести до переміщення дітей з інвалідністю та обмежити їхній доступ до певних ресурсів та послуг, важливо забезпечити мобільність та доступність дозвілля, забезпечуючи необхідні умови і ресурси для участі дітей з інвалідністю;
- *соціальна підтримка та спілкування*: воєнний стан може призвести до соціальної ізоляції та обмеження соціальних контактів; важливо організовувати зустрічі, заходи та спільні активності, які сприяють

соціальній підтримці та спілкуванню між дітьми з інвалідністю та їхніми ровесниками;

- *інклюзивність*: незважаючи на воєнний стан, важливо прагнути до створення інклюзивного середовища, де діти з інвалідністю мають можливість брати участь у дозвіллі разом з іншими дітьми, це сприятиме соціалізації, розумінню та включеності.

Таким чином, враховуючи особливості організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану, важливо пам'ятати про їхні потреби, безпеку та психологічну підтримку. Це вимагає спільних зусиль уряду, громадських організацій, педагогів, батьків та інших зацікавлених сторін для забезпечення оптимальних умов та можливостей для дозвілля дітей з інвалідністю.

3.2. Аналіз результатів дослідження організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні

Організація дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні є надзвичайно важливою та актуальною темою, оскільки вона безпосередньо стосується благополуччя та соціальної адаптації цієї вразливої групи дітей. Аналіз результатів дослідження в цьому питанні допомагає зрозуміти виклики та перспективи, які існують у цій сфері та сприяє розробці ефективних стратегій та підходів для поліпшення умов їхнього дозвілля та соціалізації.

Перш за все, результати дослідження підтверджують, що організація дозвілля дітей з інвалідністю є необхідною для забезпечення їхнього фізичного та психологічного благополуччя. Воєнний стан створює складні умови для життя дітей з інвалідністю, оскільки вони стають особливо вразливими та потребують додаткової підтримки та уваги. Організоване дозвілля надає їм можливість відчувати себе включеними, розвивати навички спілкування, самостійності та творчості. Воно стимулює їхній фізичний розвиток, підвищує самооцінку та

самовизначення, а також сприяє формуванню позитивних взаємин з однолітками та соціальну інтеграцію.

Значущість безпеки та захисту дітей з інвалідністю під час воєнного стану також підтверджується результатами дослідження. Ці діти стають особливо уразливими групами, які потребують особливого захисту та надання безпечних умов для дозвілля. Дослідження вказують на необхідність розробки та впровадження протоколів та стандартів безпеки, які враховують специфіку потреб та обмежень цих дітей. Крім того, виявлено, що розташування дозвілля дитини з інвалідністю в близькості до її місця проживання та доступність інфраструктури є важливими факторами успішної організації дозвілля.

Аналіз результатів дослідження також розкриває проблеми та виклики, з якими стикаються організатори дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні. Обмежені фінансові ресурси, нестабільна політична та соціальна ситуація, брак кваліфікованих працівників та інфраструктури - це лише деякі з проблем, які впливають на ефективність організації дозвілля. Ці виклики вимагають посилення співпраці між урядовими органами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами з метою забезпечення достатніх ресурсів, підтримки та координації дій для ефективної реалізації програм та проєктів з організації дозвілля.

Однак, не зважаючи на ці виклики, дослідження також виявило позитивні результати та перспективи. Інклюзивний підхід до організації дозвілля, який передбачає спільні заходи та активності для дітей з інвалідністю та їхніх ровесників без обмежень, сприяє розвитку толерантності, взаєморозуміння та позитивного ставлення до різноманітності. Рольові ігри, творчі заняття, спортивні змагання та екскурсії - усі ці форми дозвілля сприяють розвитку навичок спілкування, самовираження та соціальної адаптації дітей з інвалідністю.

У подальшому, для покращення організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні, необхідно забезпечити фінансову підтримку, розвивати кадри та підвищувати кваліфікацію працівників, зміцнювати співпрацю між урядовими структурами, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Необхідно також забезпечити доступність та безпеку інфраструктури, враховуючи специфічні потреби дітей з інвалідністю. Інклюзивний підхід повинен стати основоположним принципом організації дозвілля, щоб забезпечити взаємодію та включеність дітей з інвалідністю у соціальне життя та розвиток їхнього потенціалу.

Таким чином, висновки аналізу результатів дослідження організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні підтверджують її важливість та необхідність. Враховуючи специфічні умови воєнного стану та потреби цієї вразливої групи дітей, важливо забезпечити безпеку, доступність та інклюзивність організації дозвілля. Для досягнення цих цілей необхідна спільна праця урядових структур, громадських організацій, міжнародних партнерів та суспільства в цілому. Лише шляхом спільних зусиль ми зможемо створити сприятливі умови для розвитку та соціалізації дітей з інвалідністю під час воєнного стану та забезпечити їхнє щасливе й успішне майбутнє.

3.3. Рекомендації щодо організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні

На основі результатів емпіричного дослідження розроблено рекомендації щодо організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні. Нижче подано *принципи* щодо організації дозвілля дітей з інвалідністю, які особливо важливі в сьогоднішніх умовах: (Див.Додаток Б)

Забезпечення безпеки: організатори дозвілля повинні забезпечити безпеку дітей, які приймають участь в програмі, особливо під час воєнних дій. Вони

повинні встановити строгі протоколи безпеки, які включають в себе перевірку робочих зон, екіпірування та процедури евакуації.

Розвиток програм: організатори дозвілля повинні розробляти програми, які відповідають потребам дітей з різними видами інвалідності та сприяють їхньому розвитку. Програми повинні включати в себе різноманітні активності, які забезпечують розвиток фізичних, соціальних та когнітивних навичок.

Інклюзивність: організатори повинні створювати інклюзивні середовища для дітей з інвалідністю. Це означає, що програми дозвілля повинні бути доступними для всіх дітей, незалежно від їхніх індивідуальних потреб.

Підтримка родин: організатори повинні працювати з родинами дітей з інвалідністю, щоб забезпечити їм підтримку та інформування про програми дозвілля. Вони можуть працювати зі спеціалізованими організаціями та закладами, які надають послуги дітям з інвалідністю.

Фінансування: організатори повинні забезпечувати достатнє фінансування для програм дозвілля дітей з інвалідністю. Це може включати в себе пошук додаткових джерел фінансування, залучення спонсорів або звернення до громадських організацій, які підтримують дітей з інвалідністю.

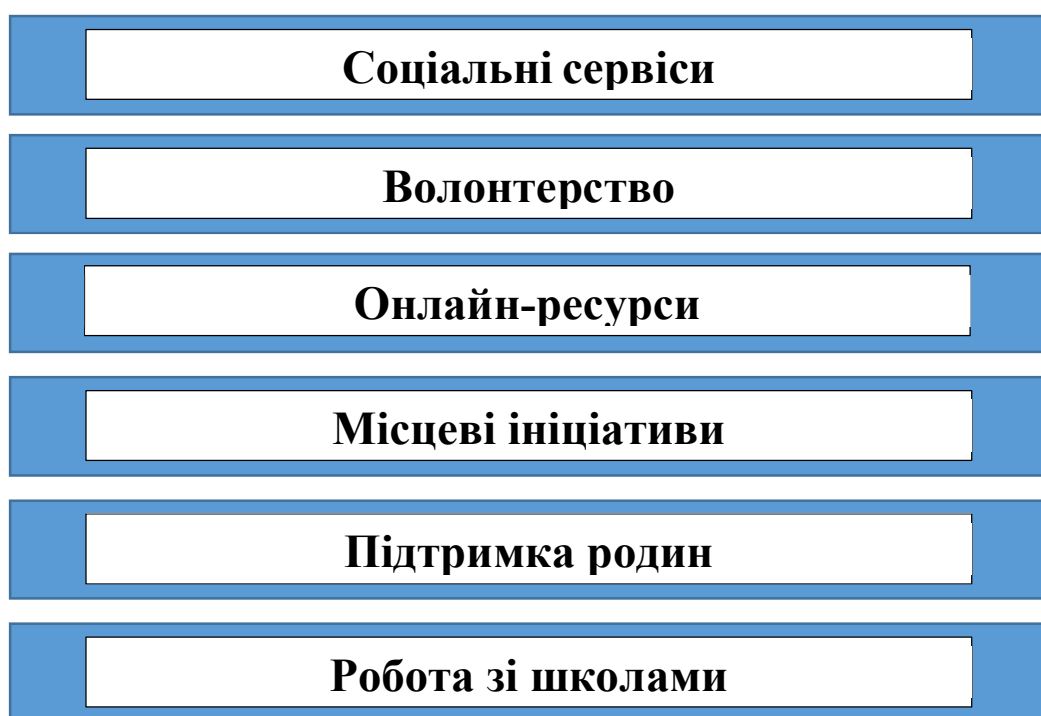
Навчання персоналу: організатори повинні забезпечити належне навчання персоналу, який буде працювати з дітьми з інвалідністю під час програм дозвілля. Це включає навчання з питань безпеки, інклюзивності та основних навичок роботи з дітьми з інвалідністю.

Моніторинг та оцінка: організатори повинні встановлювати систему моніторингу та оцінки ефективності програм дозвілля. Це дозволить їм виявити проблеми та вдосконалювати програми для досягнення кращих результатів.

Партнерство з громадою: організатори повинні співпрацювати з громадою та використовувати ресурси громади для підтримки програм дозвілля дітей з інвалідністю. Це може включати в себе залучення волонтерів та місцевих організацій, які підтримують дітей з інвалідністю.

Гнучкість: організатори повинні бути гнучкими та готовими адаптувати програми дозвілля до змінних умов під час воєнних дій. Вони повинні бути готові до швидкого реагування на зміни в ситуації та змінювати програми відповідно до потреб дітей з інвалідністю.

Організація дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні може бути реалізована за допомогою різних форм і методів. Нижче наведено *дієві форми організації дозвілля* дітей з інвалідністю в таких умовах (див.рис. 3.1):

Рис. 3.1. Дієві форми організації дозвілля дітей з інвалідністю

Соціальні сервіси: соціальні служби можуть забезпечити різноманітні програми дозвілля для дітей з інвалідністю, зокрема воєнних сиріт. Ці програми можуть включати в себе спортивні та культурні заходи, тури, відпочинок в дитячих таборах тощо.

Волонтерство: організації та індивідуальні волонтери можуть допомогти в організації дозвілля дітей з інвалідністю, пропонуючи їм різноманітні заходи та активності. Наприклад, волонтери можуть влаштовувати фестивалі,

забезпечувати доступність музеїв та інших культурних закладів для дітей з інвалідністю, організовувати творчі майстер-класи та інші події.

Онлайн-ресурси: застосування онлайн-ресурсів може бути ефективним методом організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнних дій. Наприклад, можна організовувати віртуальні тури, культурні та спортивні заходи, які дозволять дітям з інвалідністю отримати нові знання та враження безпечно і зручно з дому.

Місцеві ініціативи: місцеві громадські організації та державні установи можуть співпрацювати з місцевими лідерами та активістами, щоб організувати дозвілля для дітей з інвалідністю. Наприклад, можна організувати спеціальні спортивні та культурні заходи для дітей з інвалідністю, які будуть доступні та безпечні для них.

Підтримка родин: родини дітей з інвалідністю можуть потребувати допомоги в організації дозвілля для своїх дітей під час воєнних дій. Державні установи та громадські організації можуть надавати родинам підтримку в організації заходів дозвілля для їхніх дітей, а також допомогу в отриманні фінансових та матеріальних ресурсів.

Робота зі школами: школи можуть бути важливими партнерами в організації дозвілля для дітей з інвалідністю під час воєнного стану. Наприклад, школи можуть організовувати спеціальні заходи та програми дозвілля для дітей з інвалідністю, а також забезпечувати підтримку в організації відпочинку влітку та інших періодів.

Загалом, організація дозвілля для дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні може бути реалізована за допомогою різних форм і методів. Важливо забезпечити доступність та безпеку заходів дозвілля, а також надати підтримку родинам та іншим учасникам, які беруть участь в організації таких заходів.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ

Особливості організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні включають:

- безпеку: забезпечення безпечних умов для дозвілля, урахування особливих ризиків та потреб безпеки цих дітей;
- доступність: створення доступної інфраструктури та сервісів, що враховують потреби дітей з інвалідністю під час воєнного конфлікту;
- інклюзію: забезпечення участі дітей з інвалідністю в спільних заходах та активностях з дітьми без обмежень;
- фінансову підтримку: залучення достатніх фінансових ресурсів для забезпечення організації дозвілля та задоволення потреб дітей з інвалідністю;
- співпрацю: спільна діяльність урядових органів, громадських організацій та міжнародних партнерів для координації зусиль та розвитку ефективних програм організації дозвілля;
- психологічну підтримку: забезпечення психологічної підтримки та терапевтичних послуг для дітей з інвалідністю під час воєнного конфлікту.

Аналіз результатів дослідження організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні показав наступні висновки: воєнний стан суттєво ускладнює організацію дозвілля для дітей з інвалідністю через обмеження доступу до безпечних територій та інфраструктури; діти з інвалідністю, які перебувають в зоні конфлікту, мають вищі ризики психологічного стресу, соціальної ізоляції та пошкодження здоров'я; важливість організації дозвілля під час воєнного стану для дітей з інвалідністю полягає в підтримці їхнього фізичного та психологічного благополуччя, соціальної адаптації та розвитку навичок самостійності; інклюзивний підхід, сприяючий взаємодії дітей з

інвалідністю та їх ровесників без обмежень, є важливим для розвитку соціальної адаптації та підтримки дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану.

Щодо рекомендацій з метою поліпшення рівня організації дітей з інвалідністю під час воєнного стану, маємо забезпечувати наступні аспекти діяльності: безпека; розвиток програм; інклюзивність; підтримка родин; фінансування; навчання персоналу; моніторинг та оцінка; партнерство з громадою; гнучкість.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Узагальнюючи результати емпіричного дослідження, можемо зазначити досягнення мети, розв'язання поставлених завдань, завдяки чому можемо дійти до таких науково-теоретичних висновків:

1. Проаналізовано науково-методичну літературу, пов'язану з організацією дозвілля дітей з інвалідністю. Визначено, що організація дозвілля дітей з інвалідністю включає сукупність заходів та активностей, спрямованих на створення і забезпечення можливостей для розваг, рекреації та відпочинку для дітей з різними видами інвалідності. Вона орієнтована на задоволення потреб та інтересів цих дітей, сприяє їхньому фізичному, психологічному та соціальному розвитку. Організація дозвілля дітей з інвалідністю може включати такі елементи: різноманітні форми розваг; соціальна взаємодія; доступність та адаптація; професійний підхід; психологічна підтримка; участь батьків та родин; забезпечення безпеки. Вона має на меті забезпечити їм можливість активного та задовільного проведення часу, сприяючи їхньому розвитку, самовираженню та соціалізації.

2. З'ясовано особливості організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні. Організація дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні має свої особливості, оскільки цей контекст вносить додаткові виклики і впливає на умови і можливості для дозвілля. Основні особливості організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні включають: безпеку та захист, адже воєнний стан може створювати загрозу для безпеки дітей з інвалідністю; психологічну підтримку, адже діти з інвалідністю можуть відчувати психологічний стрес під час воєнного стану; мобільність та доступність через те, що воєнний стан може призвести до зміни умов пересування та доступу до різних місць; соціальну підтримку, адже важливо створити можливості для соціальної взаємодії та підтримки між дітьми з інвалідністю під час воєнного стану; адаптацію та гнучкість тому, що воєнний

стан може приводити до непередбачуваних змін у режимі та умовах проведення дозвілля. Організація дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні потребує спеціальної уваги до їхньої безпеки, психологічної підтримки, доступності, соціальної взаємодії та адаптації до змінних умов.

3. Визначено дієві форми організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні. Дієві форми організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні можуть включати: творчу діяльність (організація творчої діяльності, такої як малювання, рукоділля, музика або танці, може допомогти дітям виявити та розвинути свої таланти та здібності); спортивні заняття (організація спортивних занять, таких як адаптивні види спорту або ігрові активності, дозволяє дітям з інвалідністю брати участь у фізичних активностях, сприяє їх здоров'ю та розвитку), психологічні групи (формування психологічних груп допомагає дітям з інвалідністю поділитися своїми емоціями, досвідом та побачити, що вони не самотні у своїх переживаннях); культурні заходи (організація культурних заходів, таких як концерти, театральні постановки, літературні вечори або художні виставки, надає дітям можливість виявити свою творчість, насолодитися мистецтвом та створити позитивні емоції); екскурсії та подорожі (організація екскурсій та подорожей, якщо це безпечно, дозволяє дітям з інвалідністю досліджувати нові місця, відкривати нові можливості та розширювати свій світогляд). Ці форми організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану спрямовані на створення сприятливого та безпечного середовища, розвиток їхніх талантів та здібностей, підтримку психологічного стану та соціальну взаємодію.

4. Сформовано рекомендації щодо організації дозвілля дітей з інвалідністю в умовах воєнного стану в Україні. Рекомендації щодо організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнного стану в Україні включають:

- забезпечення безпеки: організатори дозвілля повинні забезпечити безпеку дітей, які приймають участь в програмі, особливо під час воєнних дій;
- розвиток програм: організатори дозвілля повинні розробляти програми, які відповідають потребам дітей з різними видами інвалідності та сприяють їхньому розвитку;
- інклюзивність: організатори повинні створювати інклюзивні середовища для дітей з інвалідністю;
- підтримка родин: організатори повинні працювати з родинами дітей з інвалідністю, щоб забезпечити їм підтримку та інформування про програми дозвілля;
- фінансування: організатори повинні забезпечувати достатнє фінансування для програм дозвілля дітей з інвалідністю;
- навчання персоналу: організатори повинні забезпечити належне навчання персоналу, який буде працювати з дітьми з інвалідністю під час програм дозвілля;
- моніторинг та оцінка: організатори повинні встановлювати систему моніторингу та оцінки ефективності програм дозвілля;
- партнерство з громадою: організатори повинні співпрацювати з громадою та використовувати ресурси громади для підтримки програм дозвілля дітей з інвалідністю;
- гнучкість: організатори повинні бути гнучкими та готовими адаптувати програми дозвілля до змінних умов під час воєнних дій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативно-правові акти

1. Про схвалення Концепції ранньої соціальної реабілітації дітей з інвалідністю. Постанова Кабінету Міністрів України; Концепція від 12.10.2000 № 1545. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1545-2000-%D0%BF#Text>

Монографії, збірки наукових видань, статті у наукових журналах, автореферати дисертацій тощо

1. Болдовський В. В., Шустка В.М. «Квест – це дуже просто». Методичний посібник по створенню квестів. Канів: 2018. – 44 с

2. Воронцова Т.В. Вчимося жити разом : посіб. Для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи Здоров'я» (початкова школа).Т.В.Воронцова, В.С.Пономаренко та ін. – Київ : Видавництво «Алатон», 2016. – 232 с.

3. Данілавічюте Е. А. (2022) The specifics of the organization of educational services for children with dysarthria in today's conditions In: Освіта осіб з особливими потребами: виклики воєнного часу. Матеріали VIII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна, С. 94-99.

4. Данілавічюте, Е. А., Трофименко, Людмила Іванівна, Ільяна, Валентина Михайлівна, Рібцун, Юлія Валентинівна, Мартинюк, Зоряна Степанівна and Грибань, Галина Віталіївна (2022) Psycholinguistic didactic technologies of diagnostic and overcoming speech disorders in younger school students with severe disabilities speech: educational and methodological manual Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна.

5. Інклюзивна освіта: навчальний посібник. – Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2019. – 300 с.

6. Квітка Н. О. Музична терапія у роботі з дітьми в інклюзивному середовищі. Н. О. Квітка. Інклюзивне навчання в Новій українській школі : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (26-27 березня 2018 р., м. Тербовля). – Київ: Інтерсервіс, 2018. – С. 38–42.
7. Квітка Н. О. Розподіл обов'язків між вихователем та асистентом у закладах дошкільної освіти. Н. О. Квітка . Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення: зб. Матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (21 червня 2018 р.) – Київ: Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2018. – С. 51–55.
8. Квітка, Н. О. (2019) Art-therapeutic technologies as a means of correction and developmental influence In: Вісник науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки Інтерсервіс, м. Умань, Україна, С. 95-98.
9. Квітка, Н. О. (2019) Art-therapeutic technologies as a means of correction and developmental influence In: Вісник науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки Інтерсервіс, м. Умань, Україна, С. 95-98.
10. Квітка, Н. О. (2019) Art-therapeutic technologies in the process of inclusive learning In: "Діти з особливими потребами в освітньому просторі": збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології ФОП Симоненко О.І., м. Київ, Україна, С. 73-77.
11. Квітка, Н. О. (2022) Using of electronic resources in the process of distance education of children with special needs In: Тези доповідей учасників Всеукраїнського онлайн марафону до Дня науки 16-24 травня 2022 року Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна, С. 56-61.
12. Коваль Л. В. Дитина із церебральним паралічем. О. В. Чеботарьова, Л. В. Коваль, Е. А. Данілавичюте. – Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. – 40 с. – (Інклюзивна освіта за нозологіями).

13. Коваль Л. В. (2019) Teacher Assistant Activities for Forming Educational Competences of Junior Students with Special Educational Needs In: Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови Видавництво ФОП "Симоненко О.І.", м. Київ, Україна, С. 153-159.

14. Коваль Л.В., Компанець, Н. М., Квітка, Н. О., Лапін, А. В., Колупаєва, А. А. (2019) Teacher's Assistant in General Secondary Education with Inclusive Form of Education: Teacher's Manual Видавництво "Ранок", м. Харків, Україна.

15. Коваль-Бардаш Л. В. (2021) The latest principles of forming an individual educational trajectory of a child with special educational needs Філософські, історіософські та педагогічні аспекти єдності українського суспільства: матеріали Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції (31 березня – 2 квітня 2021 року). С. 262-267.

16. Колупаєва А. А. Інклюзивне навчання: вибір батьків. А. А. Колупаєва, Л. М. Наконечна. – Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. – 56 с. – (Інклюзивна освіта за нозологіями).

17. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. А. А. Колупаєва, О.М. Таранченко. — Харків : Вид-во «Ранок», 2019. — 304 с.

18. Колупаєва А. А. Педагогічні технології інклюзивного навчання. А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. – Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. – 160 с. – (Інклюзивна освіта).

19. Колупаєва А. А. Путівник для педагогів та батьків дітей з особливими освітніми потребами. Діти з особливими потребами в загальноосвітньому просторі: початкова ланка». А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко. – Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. – 112 с. – (Інклюзивна освіта).

20. А. Колупаєва, О. Таранченко. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. - 2021. - Вип. 25(1). - С. 137-150.

21. Колупаєва, А. А. and Таранченко, О.М. (2021) Determining vectors and prognostic guidelines for systemic changes in the education of people with special needs Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді, 1 (25). С. 137-150.
22. Колупаєва, А. А., Таранченко, О.М. (2019) Teaching children with special educational needs in an inclusive environment Вид-во «Ранок», м. Харків, Україна.
23. Компанець Н. М. Моделювання індивідуальної програми розвитку дошкільника з особливими освітніми потребами. Н. М. Компанець. – К., 2018. – 56 с.: іл.: Електронний додаток на CD. (2,5 др.арк.)
24. Компанець, Н. М. (2020) Features of voluntary behavior in children with ADHD Особлива дитина: навчання і виховання, 4 (96). С. 7-16.
25. Конспект лекцій з дисципліни «Соціологія вільного часу та дозвілля» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня зі спеціальності 054 «Соціологія» за освітньо-професійною програмою «Соціологія» Укл.: Мачуліна І. І. – Кам'янське, ДДТУ, 2017 р. – 68 с.
26. Культура дозвілля у суспільстві ризику [Текст] : монографія. О. П. Бойко. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2011. – 285 с.
27. Лапін А. В. До питання координації процесу навчання учнів з особливими освітніми потребами в рамках інклюзивного навчання. А. В. Лапін. Теоретичне і методичне забезпечення навчання та виховання осіб з особливими освітніми потребами : зб. наук. пр. – Вип. 8 – Слов’янськ: ДДПУ, 2018. – С.134-138.
28. Лапін А. В. До питання підвищення якості навчання учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі. Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. – Київ : Інститут спеціальної педагогіки НАПН України, 2018. – С. 70–75.

29. Лапін А. В. До питання створення системи корекційно-розвивального навчання і виховання дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови : зб. наук. пр. – Вип. 13 – Київ: Інститут спеціальної педагогіки та психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, 2018.

30. Лапін А. В. Організація соціального життя дитини з особливими освітніми потребами асистентом вчителя. Інклюзивне навчання в Новій українській школі : Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Київ: Інтерсервіс, 2018. – С. 56–59.

31. Лапін, А. В. (2018) Organization of the social life of a child with special educational needs as an assistant teacher In: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Інклюзивне навчання в Новій українській школі" 26-27 березня 2018р. м. Тербовля Інтерсервіс, м. Київ, Україна, С. 56-59.

32. Лапін, А. В. (2019) To the question of creation of the system of correction and development education and education of children of preschool age with special educational needs in inclusive educational space V Міжнародний конгрес зі спеціальної педагогіки, психології і реабілітології: Діти з особливими потребами в освітньому просторі (10-11 жовтня 2019 року), 15. С. 134-142.

33. Остролицька Л. І. Етапи розвитку центрів реабілітації дітей та молоді з інвалідністю за часів незалежності України. *Scientific Journal Virtus*. 2020. № 44, Мај. Р. 127–132.

34. Остролицька Л. І. Інституалізація соціальної роботи щодо реабілітації дітей та молоді з інвалідністю (на прикладі міста Києва). *Вісник післядипломної освіти. Серія : «Педагогічні науки»*. К., 2020. № 12 (41) С. 219–237.

35. Остролицька Л. І. Концепції реабілітації в контексті системних, інституційних і історичних змін. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2020. № 2 (333). С. 260–273.

36. Остролуцька Л. І. Реалізація принципу участі дітей та молоді з інвалідністю у соціальній і реабілітаційній роботі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. К., 2020. № 69. Т. 3. С. 74–78.

37. Порошенко, М. А., Колупаєва, А. А., Ярошук, М. В., Таранченко, О. М., Прохоренко, Л. І., Гудим, І. М., Федоренко, О. Ф., Данілавичюте, Е. А., Рібцун, Юлія Валентинівна, Мельник, Аліна Юрійівна, Воробей, О. В., Ярова, Г. О., Заруденко, Ю. В., Болкун, М. О., Новосад, В. Є., Макарук, О. О. and Самойленко, Л. А. (2018) Organizational-methodical principles of activity of inclusive-resource centers: educational and methodical manual Всеукраїнська благодійна організація «Благодійний фонд Порошенка», м. Київ, Україна.

38. Рібцун, Ю. В. (2022) Assimilation of word transfer rules by junior students with severe speech disorders In: Міжнародна науково-практична конференція "Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології" (м. Запоріжжя 4-5 лютого 2022 р.) Класичний приватний університет, м. Запоріжжя, Україна, С. 135-138.

39. Рібцун, Ю. В. (2022) Variability in determining educational difficulties in children with disorders of the tempo-rhythmic component of speech In: Традиції та новації у сфері педагогіки та психології: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, м. Київ, Україна, С. 163-167.

40. Рібцун, Ю. В. (2023) Logopsyo-synergistic portrait of a child with stuttering In: Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції «Формування життєвої компетентності осіб з особливими освітніми потребами в системі позашкільної, спеціальної та інклюзивної освіти» ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, м. Харків, Україна, С. 191-196.

41. Рібцун, Ю. В. (2023) The role of TBRI in corrective and developmental work with children with special speech needs In: Інновації в освіті: закономірності,

тренди, потреби: збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції. 28 березня 2023 року Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, м. Кам'янець-Подільський, Україна, С. 192-196.

42. Рібцун, Ю. В. (2023) Use of morphological knowledge in teaching children with severe speech disorders In: Засоби і прийоми, які сприяють розвитку й комунікації педагогів та дітей з особливими освітніми потребами : матеріали Всеукр. наук.-пед. підвищення кваліфікації, 30 січня – 12 березня 2023 Видавничий дім «Гельветика», м. Одеса, Україна, С. 82-85.

43. Смуш-Кулешова М. Проект звіту про оцінку потреб щодо перегляду політики на нормативно-правовій бази у сфері забезпечення прав людей з інвалідністю в Україні. Київ, 2020. 88 с.

44. Трофименко, Л. І. (2022) The specifics of providing educational services to children with alalia In: Освіта осіб з особливими потребами: виклики воєнного часу. Матеріали VIII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології Інститут спеціальної педагогіки і психології ім. М. Ярмаченка НАПН України, м. Київ, Україна, С. 299-304.

45. Чернуха Н. М. Соціальне виховання у сучасному українському соціумі: реалії, досвід, перспективи. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова. Серія 11: Соціальна робота. Соціальна педагогіка. 2018. Вип. 24, т. 2. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2018. С. 153–158.

46. Чуйко О. В. Зарубіжні моделі психосоціальної реабілітації дітей, травмованих війною. Український психологічний журнал збірник наукових праць, головн.ред.І.В.Данилюк КНУ імені Тараса Шевченка. - К.,2017.- №1(3)

47. Чуйко О. В. Психологічне благополуччя дитини: від методології оцінювання до прикладних практик. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Соціальна робота» - К, 2021 №1(7) – С. 62-67.

48. Ярмола, Н. А. (2018) On the issue of social adaptation of children with intellectual disabilities in an educational setting Соціальна і життєва практика дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах навчально-реабілітаційних центрів. С. 76-78.

49. Ярмола, Н. А. (2019) Assessment of educational achievement of students with special educational needs in inclusive learning In: "Діти з особливими потребами в освітньому просторі": збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології ФОП Симоненко О,І., м. Київ, Україна, С. 250-254.

50. Ярмола, Н. А. (2021) Orientation of the content of education of children with special educational needs in the context of modern pedagogical innovations In: Діти з особливими потребами: від рівних прав – до рівних можливостей: матеріали VII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології (7-8.10.2021 року, м. Київ) Симоненко О. І., м. Київ, Україна, С. 221-224.

Іншомовні джерела

51. Byrnes M. (Ed.). Taking sides: Clashing views on controversial issues in special education. — New York: McGraw-Hill. Specific chapter TBA.

52. Kolupaieva, Alla, Taranchenko, Oksana M., Koval-Bardash, Lidmyla V., Chekan, Oksana I. and Nakonechna, Larysa (2022) Pedagogical technology in teaching children with special educational needs in the context of inclusive education Apuntes Universitarios, 3 (12). С. 38-57. ISSN 2304-0335

53. Ostrolutska L. Public movements in formation of rehabilitation services for youth and children with disability: advantages and risks. Intellectual Archive. Toronto: Shiny Word. Corp. (Canada). 2020. Vol.9 (April–June). № .2. P. 42–55.

54. Social Rehabilitation Practices of Inclusion In The Educational Process In Working With Children With Disabilities. Vasylyeva-Khalatnykova, MO Bakhov, IS Ternopil'ska, V Chernukha, N Chuiko, O. PROPOSITOS Y REPRESENTACIONES

Інтернет-ресурси

55. Діти з інвалідністю. ЮНІСЕФ URL: <https://www.unicef.org/ukraine/%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B8/%D0%B4%D1%96%D1%82%D0%B8-%D0%B7-%D1%96%D0%BD%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8E>
56. Засенко В. В. Сучасні проблеми теорії і практики навчання дітей з особливими потребами. URL: http://canada-ukraine.org/ukr_Journal_V1.htm
57. Кравченко М. В. Актуальні проблеми соціального захисту інвалідів в Україні. URL: <http://www.academy.gov.ua/>
58. Методичні рекомендації по визначенню новітніх форм організації дозвілля та їх застосування в роботі. URL: <http://kluby.if.ua/blog/view/metodichni-rekomendatsiyi-po-viznachenniu-novitnikhform-organizatsiyi-dozvillia-ta-yikh-zastosuvannia-v-roboti>
59. Посібник «Молодіжні простори в бібліотеках». URL: <https://www.prostir.ua/?library=posibnyk-molodizhni-prostory-vbibliotekah>
60. Сайт "Повернись живим". URL: <https://savelife.in.ua/>
61. Сайт Міжнародного комітету Червоного Хреста. URL: <https://www.icrc.org/uk>.
62. Сайт Міністерства охорони здоров'я України. URL: <https://moz.gov.ua/>
63. Сайт Національного інституту стратегічних досліджень. URL: <https://niss.gov.ua/>
64. У Франківській області працюють структури самопомоги дітей та молоді з інвалідністю. URL: <http://caritas.ua/news/u-frankivskij-oblastipratsyuyut-struktury-samodopomogy-ditej-ta-molodi-z-invalidnistyu/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник на тему "Організація дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнних дій в Україні" для батьків, що мають дітей з інвалідністю

Шановний респонденте!

Запрошую Вас взяти участь в опитуванні, спрямованому на визначення рівня організації дозвілля під час воєнного стану в Україні. Опитування анонімне і результати будуть використані тільки у наукових цілях.

Воно має на меті дізнатися про те, як воєнний конфлікт впливає на здоров'я та благополуччя дітей з інвалідністю, а також про те, як краще організувати їх дозвілля в таких умовах. Ваші відповіді допоможуть нам отримати важливу інформацію та розробити рекомендації для покращення організації дозвілля дітей з інвалідністю під час воєнних дій.

Дякуємо за Ваш час та увагу до цієї важливої теми.

1. Як Ви описали б інвалідність вашої дитини?
2. Який вік має Ваша дитина?
3. Яка стать Вашої дитини?
4. Чи є у Вашої дитини інші медичні проблеми, окрім інвалідності? Якщо так, будь ласка, опишіть.
5. Яке місце проживання Вашої сім'ї?
6. Чи має Ваша дитина доступ до культурного дозвілля під час воєнного стану в Україні?
  - Так, моя дитина має доступ до культурного дозвілля в цей час.
  - Ні, моя дитина не має доступу до культурного дозвілля в цей час.
7. Які види культурного дозвілля були доступні для Вашої дитини в останній рік?

- Моя дитина ходила на спортивні заняття.
- Моя дитина була в клубі за інтересами.
- Моя дитина відвідувала театральні вистави та концерти.
- Моя дитина займалася творчістю (наприклад, малюванням, музикою або танцями).
- Моя дитина була в ігровій групі.
- Інше

8. Які перешкоди з'явилися перед Вашою дитиною щодо доступу до культурного дозвілля через воєнні дії?

- Моя дитина не має доступу до культурного дозвілля через те, що наш район був зруйнований воєнними діями.
- Наша дитина не може відвідувати певні заходи через обмеження на дорогах або через страх за її безпеку.
- Війна створила перешкоди в доступі до культурних заходів через обмеження на мобільність, деякі культурні заклади можуть бути закриті або недоступні через воєнні дії.
- Доступ до культурного дозвілля обмежено через зменшення фінансових можливостей нашої сім'ї, пов'язаних з воєнними діями, що стає причиною для обмеження культурних заходів для нашої дитини.
- Ми не маємо можливості відвідувати культурні заходи через віддаленість або перешкоди у пересуванні.
- Інше

9. Які спеціальні потреби Вашої дитини повинні бути враховані при організації культурно-дозвілєвої діяльності для неї?

- Потреба у спеціальному доступі до культурних закладів та подій, які забезпечують бар'єрний доступ для дітей з інвалідністю.

- Необхідність підтримки особливих потреб у забезпеченні безпеки та комфорту під час культурно-дозвіллевих заходів.
- Потреба у спеціальній адаптації культурно-дозвіллевої діяльності до потреб та можливостей дитини з інвалідністю.
- Необхідність забезпечення доступу до спеціальної технічної або медичної підтримки під час участі у культурно-дозвіллевих заходах.
- Потреба в спеціальній організації транспорту або перевезення для дитини з інвалідністю, якщо це необхідно для участі у культурно-дозвіллевих заходах.
- Інше

10. Які у Вашої дитини інтереси і потреби у культурному дозвіллі?

- Моя дитина зацікавлена в музиці та мріє вивчати гру на музичному інструменті.
- Моя дитина любить малювати та творити своїми руками, тому вона зацікавлена в мистецькій діяльності.
- Моя дитина цікавиться спортом та фізичною активністю, тому вона б хотіла займатися спортом або фітнесом.
- Моя дитина має інтерес до культурного наслідку нашої країни, тому вона б хотіла відвідати музеї та історичні місця.
- Інше

11. Як Ваша дитина впливає на Ваше фізичне та емоційне здоров'я?

- Моя дитина викликає в мене позитивні емоції та додає мені енергії, але також може бути вимогливою і викликати стрес у важкі часи.

- Моє фізичне та емоційне здоров'я погіршується через викликані дитиною турботи та стрес, пов'язані зі станом воєнних дій.
- Моя дитина ніяк не впливає на моє фізичне та емоційне здоров'я.
- Інше

12. Як Ви описали б ваш стан здоров'я в зв'язку зі станом воєнних дій та діагнозом Вашої дитини?

- Моє здоров'я зазнало певних труднощів в зв'язку зі стресом, який викликають воєнні дії та діагноз моєї дитини. Я намагаюся доглядати за собою, але це може бути викликом у важкі часи.
- Стан воєнних дій та діагноз моєї дитини викликають серйозний стрес та погіршують мій фізичний та емоційний стан здоров'я.
- Мій стан здоров'я в зв'язку зі станом воєнних дій та діагнозом дитини абсолютно не змінився.
- Інше

13. Чи були у Вашій сім'ї проблеми зі сном, стресом, депресією, тривожністю тощо в зв'язку зі станом воєнних дій?

- Так, в нашій сім'ї були проблеми зі сном, стресом, депресією та тривожністю в зв'язку зі станом воєнних дій. Ми намагаємося знайти способи підтримки та допомоги для кожного з нас.
- Ні, в нашій сім'ї не виникали проблеми зі сном, стресом, депресією та тривожністю в зв'язку зі станом воєнних дій.
- Інше

14. Які способи Ви використовуєте для зняття стресу та підтримки свого здоров'я та емоційної стійкості?

- Я займаюся йогою або медитацією, щоб зняти стрес та підтримати моє здоров'я та емоційну стійкість.
- Я знаходжу вільний час, щоб займатися хобі або відвідувати захоплюючі події, що допомагають мені розслабитися та зняти стрес.
- Я розмовляю зі своїми близькими або друзями про свої емоції та почуття, що допомагає мені відчувати себе менш самотньою та отримувати підтримку.
- Я відвідую психотерапевта або психіатра для професійної допомоги у знятті стресу та підтримки моєї емоційної стійкості.
- Я займаюсь спортом або фізичною активністю, щоб зменшити стрес та підтримати своє здоров'я.
- Я слухаю музику або дивлюся фільми, що допомагають мені забути про проблеми та відволіктися на деякий час.
- Я практикую дихальні вправи або інші техніки релаксації, щоб зняти напругу та підтримати свою емоційну стійкість.
- Інше

15. Чи отримуєте Ви підтримку від родини, друзів, волонтерів, фахівців тощо?

- Так, ми отримуємо підтримку від родини та друзів, які завжди готові допомогти. Також ми звертаємося до волонтерів та фахівців, щоб отримати підтримку та поради.

- Ні, ми не отримуємо підтримку від родини, друзів, волонтерів, фахівців тощо.
- Інше

16. Які види допомоги надає держава для дітей з інвалідністю в зв'язку з воєнними діями? (Наприклад, безкоштовні медичні послуги, фінансова підтримка, психологічна допомога та інше)

17. Чи задоволені Ви рівнем допомоги, яку отримує Ваша дитина від держави?

- Я задоволений / задоволена рівнем допомоги, яку отримує моя дитина від держави.
- Я не задоволений / задоволена рівнем допомоги, яку отримує моя дитина від держави.

18. Які громадські або благодійні організації надають допомогу дітям з інвалідністю під час воєнних дій в Україні?

19. Які види допомоги надають ці організації та наскільки вони корисні для Вашої сім'ї?

20. Чи отримуєте Ви достатньо інформації про допомогу та підтримку, яку можна отримати від влади та громадських організацій?

- Так, я отримую достатньо інформації про допомогу та підтримку, яку можна отримати від влади та громадських організацій.
- Ні, я не отримую достатньо інформації про допомогу та підтримку, яку можна отримати від влади та громадських організацій.

21. Як воєнні дії вплинули на здоров'я та розвиток Вашої дитини?

- Воєнні дії не мали впливу на здоров'я та розвиток моєї дитини.

- Воєнні дії призвели до деяких проблем зі здоров'ям моєї дитини, але вони були успішно вирішені.
- Воєнні дії призвели до серйозних проблем зі здоров'ям моєї дитини, і вона потребує подальшого лікування та спеціалізованої допомоги.
- Я не впевнений/впевнена, як воєнні дії вплинули на здоров'я та розвиток моєї дитини.

22. Як воєнні дії вплинули на здоров'я та емоційний стан решти членів Вашої сім'ї?

- Воєнні дії не мали впливу на здоров'я та емоційний стан решти членів моєї сім'ї.
- Воєнні дії призвели до деяких проблем зі здоров'ям та емоційним станом решти членів моєї сім'ї, але вони були успішно вирішені.
- Воєнні дії призвели до серйозних проблем зі здоров'ям та емоційним станом решти членів моєї сім'ї, і вони потребують подальшого лікування та спеціалізованої допомоги.
- Я не впевнений/впевнена, як воєнні дії вплинули на здоров'я та емоційний стан решти членів моєї сім'ї.

23. Як воєнні дії вплинули на Ваше фінансове становище та можливість отримувати медичну допомогу?

- Воєнні дії не мали впливу на моє фінансове становище та можливість отримувати медичну допомогу.
- Воєнні дії призвели до деяких фінансових труднощів та зменшення можливостей отримувати медичну допомогу, але ми змогли знайти шляхи вирішення цих проблем.

- Воєнні дії призвели до серйозних фінансових проблем та обмеження можливостей отримувати медичну допомогу, і ми потребуємо допомоги для їх вирішення.

- Я не впевнений/впевнена, як воєнні дії вплинули на моє фінансове становище та можливості отримувати медичну допомогу.

24. Як воєнні дії вплинули на звички та повсякденну рутину Вашої сім'ї?

- Воєнні дії призвели до зміни звичок та повсякденної рутини нашої сім'ї.

- Ми намагаємося протистояти змінам у звичках та повсякденній рутині нашої сім'ї, спричинених воєнним конфліктом.

- Воєнний конфлікт мав мінімальний вплив на звички та повсякденну рутину нашої сім'ї.

- Я не впевнений/впевнена, як воєнний конфлікт вплинув на звички та повсякденну рутину нашої сім'ї.

25. Як Ваша сім'я намагається адаптуватися до життя в умовах воєнного конфлікту?

- Наша сім'я намагається адаптуватися до життя в умовах воєнного конфлікту шляхом зміни звичок та режиму дня.

- Ми шукаємо різні способи, як адаптуватися до складних умов воєнного конфлікту та захистити себе та нашу родину.

- Воєнний конфлікт мав мінімальний вплив на наше життя, тому адаптація до нових умов не є пріоритетом для нашої сім'ї.

- Я не впевнений/впевнена, як наша сім'я намагається адаптуватися до життя в умовах воєнного конфлікту.

26. Як Ви вважаєте, які були б основні кроки, які держава могла б зробити, щоб підтримати сім'ї з дітьми з інвалідністю під час воєнних дій?

- Держава могла б забезпечити додаткову фінансову та медичну допомогу для сімей з дітьми з інвалідністю, які стали жертвами воєнного конфлікту.

- Держава могла б створити спеціальні програми, що спрямовані на підтримку сімей з дітьми з інвалідністю в умовах воєнного конфлікту, зокрема, надавати безкоштовний доступ до медичної допомоги та соціальних послуг.

- Держава могла б створити спеціальні центри для дітей з інвалідністю та їх сімей, які б надавали як медичну, так і психологічну підтримку.

- Держава могла б надати спеціальні пільги та допомогу для сімей з дітьми з інвалідністю, які стали безпритульними чи втратили своє майно в результаті війни.

- Я вважаю, що держава повинна забезпечувати повну та комплексну підтримку сімей з дітьми з інвалідністю, що потрапили в складні умови воєнного конфлікту, забезпечуючи доступ до медичної та соціальної допомоги, психологічної підтримки, а також пільг та допомоги у реконструкції майна та інших потребах.

- Інше

Дякую за увагу!

*Рекомендації щодо організації дозвілля дітей з інвалідністю під час
воєнного стану в Україні*

